శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౫ { వ్యయ ఆశ్వయుజ - ఫాల్గునములు } సంచిక ౪-౬

శ్రీ పృభల సుందరరామ భవనప్రవేశమహోత్సవము

నిర్మాణ నివేదిక.

ఆంధ్రుల నెల్లర నేకముఖముగఁ గూర్చునది యాంధ్రభాషయే. జాతిజీవనము సంస్కృతియు వాఙ్మయమునఁ బ్రతిబింబిత మగుచుండును. ఆంధ్రజాతీయౌన్నత్యమునకు, భాషాభివృద్ధియు వాఙ్మయసేవయు ముఖ్యమని గుర్తించి, వంగీయసాహిత్యపరిషత్తు మున్నగు సంస్థల నాదర్శముగఁ గొని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు 1911 వ సంవత్సరమున మద్రాసునగరమున, కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారు, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు మున్నగు పండితులయొక్కయు, విద్యాభిమాను లగు శ్రీ పీఠికాపుర, బొబ్బిలి, వేంకటగిరి సంస్థానాధీశ్వరులయొక్కయు సాహాయ్యముతో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించిరి. శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు మొదటినుండియుఁ బరిషత్తునకుఁ బట్టుగొమ్మలై, స్థాపనసమయమున విరాళముల నొసంగుటయేగాక, ఆంధ్రనిఘంటు

నిర్మాణమున కగు ధనవ్యయ మంతయు భరించుచున్నారు. 1925 వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిషత్కార్యస్థానము మద్రాసునగరమున నద్దె యిండ్లలో నుండినది.

మద్రాసునుండి యాంధ్రదేశమధ్యమున నొక నగరమునకు మార్చుట యావశ్యక మని గుర్తింపఁబడి 1925 లో నీకార్యాలయము కాకినాడకు మార్పఁబడినది. ఆంధ్రభోజు లగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావా రుచితముగఁ బరిషత్కార్యస్థానమునకు భాండాగారము నకు నొసంగిన భవనమున నేఁటివఱకు నెలకొల్పఁబడియున్నది.

పరిషత్తు నానాఁటి కభివృద్ధిఁ జెంది యయిదువేల తాళపత్త్ర గ్రంథములను, 5 వేలకు మించిన ముద్రితగ్రంథములను సమీకరించినది. దినదినాభివృద్ధి నందుచున్న భాండాగారమునందలి ముద్రితాముద్రిత గ్రంథములకుఁ దగిన స్థలము లేకపోవుటచేతను, పరిశోధకులకు, పండితులకు, గ్రంథపరిశోధన మొనర్చుటకు, ప్రశాంతము, నిర్మలము, విశాలము నగు వసతి లేకపోవుటచేతను మిక్కిలి యిబ్బంది కలుగుచుండెను గాలియు వెలుతురును దుర్లభమై బీరువాలు క్రిక్కిఱిసి యుండెను.

✓ అనుకూల మగు స్థిరావాసము కల్పింపవలె ననుకోర్కె సఫలము కాకుండఁగనే పరిషత్స్థాపకు లగు శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు కాలధర్మ మందిరి. విదుషీమణియు, త్యాగినియు, మహాశయురాలు నగు శ్రీ ప్రభల వేంకటసుబ్బమ్మగారు పరిషత్తునకుఁ గల లోటుఁ దీర్ప సంకల్పించి నయాచితముగనే తన సోదరికుమారుఁ డగు శ్రీ చివుకుల నారాయణమూర్తిగారిచేతను, మా కార్యాలయ ప్రధానోద్యోగి యగు శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారిచేతను బరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గమువారికి భవననిర్మాణ ముత్తమ మని శుభసందేశ మంపిరి. అంతటఁ బరిషదధ్యక్షులు, కార్యదర్శులును, గొందఱు

కార్యనిర్వాహకసభ్యులును శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారిని సందర్శించి తమ కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనము లర్పించిరి. వీరల నాదరముతో సత్కరించి, యమితానందముతో నాలువేలరూప్యముల ప్రావిన్షియల్ ల్యాండ్ మార్గేజి బ్యాంక్ డిబెంచరుపత్త్రముల నిచ్చి యాపత్త్రముల విక్రయించి పరిషద్భవనమును దమభర్తగారైన కీ. శే. ప్రభల సుందర రామయ్య, బి.ఏ., బి.ఎల్., గారి పేరట నిర్మింపవలసిన దని వారు కోరిరి. ఆ పత్త్రముల నిచ్చుతఱి,

"బ్రదుకవచ్చుగాక, బహుబంధనములైన, వచ్చుఁగాక లేమివచ్చుఁగాక, జీవధనములైనఁ జెడుగాక పడుఁగాక, మాటదిరుగ లేరు మానధనులు."

అని యామె చదివిన పద్యరత్నము నిరంతరము మా చెవులఁ బ్రతిధ్వనించుచునే యున్నది.

ఆ పత్త్రములు పరిషత్తుపేర మార్చి విక్రయించుటకుఁ గొంత కాలము పట్టినది. తుదకు శ్రీ నేతికంటి శ్రీనివాసకోనేటిరావుగారి సాహాయ్యమున రు 5460 లకు విక్రయింపఁగలిగితిమి. స్థలాన్వేషణ మునఁ గొంతకాలము గడచిపోయినది. మా కార్యనిర్వాహకసభ్యులగు శ్రీ దివాన్‌బహద్దరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుఁడుగారి నర్థించి రు 2750 లకు నీప్రదేశమును గొంటిమి. వారు దయతోఁ గ్రయధనమునుండి రు 500 లు తగ్గించి మాకు విక్రయించి నందులకు మేము వారికిఁ గృతజ్ఞులము. ఇంజనీయరు శ్రీ చల్లా కామేశ్వరరావుగారు గృహనిర్మాణమునకు వలయు ప్లానులను వ్రాసి యిచ్చి కట్టడపుఁ బనిని స్వయముగఁ బరిశీలించుచు మాకు మిక్కిలి తోడ్పడిరి. పునాదులు పూర్తియై కట్టడములు కొంతయెత్తునకు లేచుసరికి ధనివిశేశ్వరమునుండి విచ్చేసి శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారు పరిస్థితుల నెల్ల స్వయముగ విమర్శించి మరల రు 3080 ల నిచ్చి యుద్ధకారణమున విపరీతముగ ధరలు పెరిగినందులకు జంకవల దనియు, భవననిర్మాణ మాఁగ

కుండఁ గొనసాగింపవలసిన దనియు మమ్ముఁ బ్రోత్సహించిరి. కట్టడపుసామగ్రి దొరకుట దుర్లభమైనను వారి నిరంతరప్రోత్సాహముచే భవనము చుట్టువరండాలును, వెనుకగదులును బూర్తియై వానిపై డాబాకూడఁ ద్వరితముగ నిర్మింపఁబడినది. యావదాంధ్రదేశమునకును సంబంధించిన సంస్థ యగుటచే సభలు జరుపుటకుఁగూడ ననుకూలముగ నుండుటకై విశాల మగు సభాంగణము నిర్మింప నుద్దేశింపఁబడినది. కాని, దొరతనమువారి నిరోధమువలన వలయు దూలములుగాని, యుక్కుకంబములుగాని లభింపలేదు. తుదకు గంగోలుసంస్థానాధీశులగు బ్రహ్మశ్రీ హోతా వీరభద్రయ్యగారి చింతపల్లిముఠాకుఁ జెందిన దుర్గమారణ్యముల వలయు పైవారము, పొడుగు గల మ్రాకులను గొని నఱకించితిమి. వానిని కాకినాడ చేర్చుటకు మిక్కిలి కష్టపడవలసివచ్చినది. దైవానుగ్రహమునఁ దుద కెట్లో వానిని కాకినాడ భవనము నొద్దకుఁ జేర్చితిమి.

ఈ కార్యమున మా కనిర్వచనీయ మగు కార్యదీక్షతోడను, బుద్ధికుశలతతోడను సహాయపడి యీ మ్రాకుల దుర్గమారణ్యములను, పర్వతపంక్తులను దాఁటించి గోదావరీతీరమునకుఁ జేర్చి కృతకృత్యులయిన గంగోలుయెస్టేటు ఉద్యోగులగు శ్రీ తణికెళ్ళ రామకృష్ణమూర్తిగారును, శ్రీ పుల్లాపంతుల వేంకటసుబ్బరాయఁగారును, పోలవరమునఁ దమ దేశసేవచే "ఆశ్రమము డాక్టరు" అని ప్రసిద్ధినిబొందిన శ్రీ మాచిరాజు సత్యనారాయణగారును, నిరంతరస్మరణీయులు. అధికారబలము కాని, ధనవ్యయముగాని సాధింపలేని యీ మహాకార్యమును వారికిఁ గల భాషాభిమానమే సాధించినది. వారిలో డాక్టరు సత్యనారాయణగా రాకస్మికముగ నిటీవల దివంగతులై యీశుభసమయమున లేకుండుట మిక్కిలి విషాదకరము.

గొప్పప్రయత్న మొనర్చి కాకినాడకు దూలములఁ జేర్చినంతలో యుద్ధసన్నాహములకై సగము నిర్మాణ మైనభవనమును యుద్ధ

కార్యవర్గమువారు తీసికొన యత్నించిరి. విద్యావిషయక మగుసంస్థ యగుటచే వా రాప్రయత్నమునుండి విరమించ, మిగిలిన భవననిర్మాణ కార్యముల నతిత్వరితముగఁ బూర్తియొనర్చి నేటి కీభవనమును బరిషత్తున కర్పింపఁగలిగితిమి. స్థలము క్రియధనము రు 2250 లు గాక భవననిర్మాణమునకుఁ బ్రత్యేకించి యింతవఱకు 15866-3-6 ల రూప్యము లయినవి. ఈ ద్రవ్య మంతయు శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారే వహించియున్నారు. వీరి వదాన్యత లోకుల కాదర్శప్రాయము. వీరు రాజమహేంద్రవరమున క్షయపీడితులకై యేర్పడిన శానిటోరియమునకై పదివేలు వెచ్చించి రోగులకు వసతులు నిర్మించిరి. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకును, తిరుపతిప్రాచ్యసంస్కృతకళాశాలకును గొప్ప విరాళముల నొసంగిరి. అన్నదానమునకై తిరుపతిలోను, ఇతరప్రదేశములందును పెక్కునిధుల నేర్పఱచిరి. ధవళేశ్వరమునఁ గల దేవాలయములను, పూరీజగన్నాధము మున్నగు క్షేత్రములందును దైవకార్యములకై విశేషద్రవ్య మొసంగిరి. బీదబాలురసహాయార్థము ధవళేశ్వరముహైస్కూలున నొక నిధి యేర్పఱచియున్నారు. ఈ పరిషద్భవనమునకై వీ రొసంగిన ద్రవ్యమునుగూర్చి యిదివఱలోఁ దెల్పియుంటిమి. అన్నిటికంటె మహత్తర మగు విషయ మేమన, వీరు తమకుఁ గల యాస్తినంతను దానధర్మములకుమాత్రమే వినియోగింప దృఢనిశ్చయులై యున్నారు. ఇట్టి యుదారస్వభావము గల నారీతిలకమును దలఁచి యాంధ్రదేశమంతయు గర్వింపవలసియున్నది. అడిగిన దిచ్చెడువారును, వేలు కోరిన పదివే లిచ్చెడువారును గలరు. కాని తమ సర్వస్వమును దానధర్మములకును, అందును, ముఖ్యముగ ఆంధ్రసారస్వతాభివృద్ధికి నర్పించి ధన్యజీవిత్వమును గాంచిన మహోదారు లుండుట యరుదు. దానికి నాంధ్రభాషాభిమాను లందఱిపక్షమున మేము ధన్యవాదము లర్పించుచున్నాము. వీరి యౌదార్యముచే నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు స్థిరావాసము నేటికిఁ గల్గినది. దీనికిఁ జుట్టును బ్రాకా

రము నిర్మింపవలసియున్నది. ఇంకను కొన్ని గదులు నిర్మించినఁగాని పుస్తకభాండాగార మంతయు నిముడ్చుట దుష్కర మని తోఁచుచున్నది. ప్రస్తుతభవనమున నొకగదిలో మాత్రమే ముద్రితగ్రంథముల నుంచుటకై యేర్పాటు గావింపఁబడినది. తాళపత్రగ్రంథములను విడివిడిగ నమర్చుటకుఁ దగిన బీరువాలను జేయింపవలసియున్నది. అందులకుఁ బ్రత్యేకించి ధనసహాయము కావలసియున్నది. ఈ స్థలమున కైన ద్రవ్యమునుగూడ సమకూర్పవలసియున్నది. మహోదారులగు మీవంటి భాషాభిమానుల సాహాయ్యమునఁ బరిషత్తున కవియు నచిరకాలముననే లభింపఁగల వనియు, పరిషత్తిఁకమీఁద నితోఽధికముగఁ దన కార్యక్రమమును నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాఁగించి జాత్యభివృద్ధికిని, భాషాపోషణమునకును, వాఙ్మయసేవకును దోడ్పడఁగల దనియు విన్నవించుకొనుచున్నాము.

ఈ భవననిర్మాణమున మాకు సహాయ మొనర్చిన మిత్రులందఱకును, అందును ముఖ్యముగ మాకు దుర్లభమైన చలువరాయి నొసంగిన శ్రీ ముప్పన అంకయ్యగారికిని మా కృతజ్ఞతావందనములు

కాకినాడ,
8-6-46.

ఇట్లు,
పరిషద్భవన నిర్మాణోపసంఘము.

ప్రశంసా పద్యములు.

శ్రీః

ఆశీశ్శ్లోకాః

శ్లో. శ్రీసజ్జయపురాధీశం పాయా చ్ఛ్రీవల్లభస్సదా
యదాశ్రితాఃకళాస్సర్వావర్ధంతే హృదయంగమాః ।

శ్లో. నిపుణం కావ్యనిర్మాణే కవిగౌరవతత్పరం
ధీరం శాంతగుణోపేతం దూరీకృత రజోగుణమ్ ।

శ్లో. గ్రాంథికాంధ్రప్రియం ప్రాజ్ఞం హృద్యార్థపదకోవిదం
ఛందోవ్యాకరణాభిజ్ఞం సద్విద్యర్భకశేఖరమ్ ।

శ్లో. శ్రుత్వాహ్వానం సదయహృదయః పాలయామాస యోనః
సర్వానస్మాన్ సువసునిచయై ర్మానయామాస తుష్టః
గ్రీష్మే భీష్మే సుగుణనిలయో దూరమాయా త్ప్రసన్నః
తం శ్రీమన్తం ప్రభువర మముం సర్వదా భావయామః ॥

శ్లో. శ్రీవిక్రమప్రభువరం సౌశీల్యగుణభూషణం
సంరక్షతు కృపాసింధు ర్భగవా న్పార్థసారథిః ॥

ఏవం విద్వద్విధేయః

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రీ.

పంచరత్నీ

శ్లో. విక్రమదేవోవర్మా, వర్మైవాశేషవిబుధవర్గస్య ।
సంరక్ష్యతాం త్రివిక్రమ, దేవే నోపమ్యతో రమామహిపః ।

శ్లో. సక్షత్రవిద్యయా య, స్తథైవచ శాస్త్రవిద్యయా ప్రథితః ।
విక్రమదేవో జీయా, దవిక్రమో మార్గయాయిపురుషేషు ॥

శ్లో. విబుధానాం సమవాయే, సమవాయే నైవ స సమవేత్య।
సమ్మోదయన్ సదా తాన్, విక్రమదేవ శ్చిరం జయతు॥

శ్లో. న్యాయే పదే ప్రమాణే, నైవ ప్రస్ఖలతి యన్మతిః క్వాపి।
తాదృశ ఏవ భవిష్యన్, విక్రమదేవ శ్చిరం జీయాత్॥

శ్లో. క్షత్త్రియవంశే నృపతి, ర్విరలో విరలో బుధోఽద్య విప్రేషు।
ఏవం సరస స్తత్రా, ప్యేతత్త్రియయోగతో మనః పూర్ణమ్॥

కాకినాడ,
9-6-46.

దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రీ.

ప్రశంసాపంచరత్నములు.

శ్రీ ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రిగారు.

శ్లో. కల్యాణ మాంధ్రసాహిత్యపరిష ల్లభతాం చిరమ్
ప్రాచీనా ఉత్తమగ్రంథాః ప్రకాశంతే యదాశ్రయాత్.

సీ. కంజాతహితవంశసంజాగ్రదంభోధి
సంజాతమందార! స్వాగతంబు
అయునసమోదంచితజయపూర్ణమహారాజ్య
ప్రాజ్యవైభవయుతా! స్వాగతంబు
సదుపేయవిబుధసంసదుపేతసాహిత్య
సమాశ్రిత్పదాంచితా! స్వాగతంబు
ఖండితవిక్రమభోజతులిత! విక్రమదేవ
వర్మమహారాజ! స్వాగతంబు
అంచు స్వాగత మిమ్ము ప్రత్యగ్రభవన
రాజమున నిన్నుఁ జేర్చు నీ రాజమాళి

కధిగతాఖిలవిజ్ఞహస్తావలంబ !
పఠితచరి తాంధ్రసాహిత్యపరిమళంబ !

సీ. విశ్వవిఖ్యాతాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయా
ధ్యక్షతోల్లసిత ! దీర్ఘాయు రస్తు
దానాపజితకర్ణ ! దీనావనపరాయ
ణానందితబుధ ! చిరాయు రస్తు
సకలకలాభిజ్ఞ ! సుకవితాతత్త్వజ్ఞ !
విభువర ! వంశాభివృద్ధి రస్తు
పుంజీభవజ్జగదంజకసుగుణపుం
భావస్వరూప ! శుభాని సంతు
అనుచు దీవింపు సిదుహర్మ్యప్రవేశ
మహాసభాపతి సధ్యాత్మమతి సనుతుని
సరససాహిత్యచయసముద్ధరణకలిని
వ్రితని విక్రమదేవభూపతిని సతము.

సీ. మహిత జయంతి రామయమహాశయచతు
రాస్యుండు సృజియించె నాడి నేడి
రహిమీఱ శ్రీసూర్యరాయమహోదార
భూదారసంభృతిఁ బొలుచు నేడి
నానాదిశాఖ్యాతదాసింద్రసముదయం
బొసఁగు కేలూఁతల నెసఁగు నేడి
సద్వ్యవస్థాపకాచార్యసూర్యేందుమ
హోద్యమద్యుతులఁ జెన్నొందు నేడి
అట్టి శాస్త్రపురాణేతిహాసనదులఁ
బరఁగి సత్కావ్యసస్యసంభరిత యగుచు
నమరు నీయాంధ్రసాహిత్యసమితి జగతి
తద్ద వర్ధిల్లు నాచంద్రతారకముగ.

సీ. ఆంధ్రవాఙ్మయరక్షకై యాంధ్రసాహిత్య
పరిషత్సమాఖ్యతోఁ బరమపూజ్యుఁ
డైన మీయగ్రజుం డల రామయార్యుఁ డీ
వితతవిద్యాసంస్థ వెలయఁజేసె
ఆమహాసంస్థకై యతిరమ్యసువిశాల
భవనంబు నిర్మించి భర్తపేర
నర్పించితివి నీవు త్యాగ మిట్టి దటంచు
సజ్జను లెల్లెడ సన్నుతింప
పుట్టినింటికి మఱియు నీ మెట్టినింటి
కసమయశము గూర్చితివమ్మ సాధ్వి!
రామయానుజ! సుందరరామపత్ని!
సుగుణనికురుంబ! వేంకటసుబ్బమాంబ!

సీ ధనవంతు లెంద ఱెందఱు లేరు ధరలోన
నరయ ధర్మాసక్తి యరిది గాక
ధర్మాత్ము లెంద ఱెందఱు లేరు ధరణి స
త్పాత్రదానంబు చొప్పడదు గాక
దానశీలుఁను లేరె ధరణిలోఁ బెక్కండ్రు
రిట్టి విద్యాసంస్థ కిడరు గాక
ధన్య వీ వెంతయుఁ దలఁప నీదృఙ్మహా
భవన మిచ్చితి వాంధ్రభామ లందు
రమ్యవితతంబు సుందరరామ భవన
మలరఁగావుత నాచంద్రతార మవని
దాన పాత్రజ్ఞ! మీ పుణ్యదంపతులకు
శాశ్వతసుఖంబు లొసఁగు సర్వేశ్వరుండు.

ప్రశంస

గీ. కనెను మును రామమూర్త్యంకు ఘన మనీషి
యాంధ్ర సాహిత్య పరిషదంబను లతాంగి।
మేనగోడలి కొక దివ్యమైన సౌధ
మలవరించె వేంకట సుబ్బమాంబ నేఁడు॥

గీ. ప్రథితమైనదియ జయంతివారి పుత్రి
ప్రభలవారి యిల్ సేరు,టాక్రమమె యిపుడు।
నాంధ్ర సాహిత్యపరిషదబ్జాక్షి ప్రభల
వారి యిలు సేరి పాలించెఁ బ్రజలు మెచ్చ॥

చ. అభినవ భోజుఁడాదిగ మహామహులైన వదాన్యశేఖరుల్
ప్రభువులు తెల్గుభారతి కపారసపర్యలు సేయువారు స
ద్విభవము గల్గువారును మదిం దలపోయర; నైన నేఁడు మా
ప్రభలకొలంపు వృద్ధ నలువారెడుసౌధ మొసంగె నాంధ్రికిన్॥

కాకినాడ,
9—6—1946. } విద్వాన్. పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రి.

మంగళాహ్వానము.

మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

౧

కొమరారన్ జయనాదభంగులఁ దెలుంగుల్ ముప్పదేనేండ్ల నీ
కొమరుం బ్రాయపుగాథ సాధుగతి వాకోఁగా, మహారాజు వి
క్రమదేవేంద్రుఁడు స్వాగతోక్తి నొడువంగా నుత్తమంబైన ది
వ్యముహూర్తమ్మున నగ్రొత్తలోఁగిలికి మారభామా! రమా.

౨

మొదట జయంతి రామయ్యను మోదమున స్మృతి నిల్పుచేసి య
ప్పిదపఁ బిఠాపురప్రభునిఁ బేర్కొని సుందరరాము నెన్ని యా
పదపడి యిందు నీకు కుడిపాదము వెట్టి గృహప్రవేశసం
పద నొడఁగూర్పుమా! తెలుఁగుభారతి! హారతు లిందు వెల్గునన్.

3

పోలవరము దక్కి- పుర్వ్యాలకు భుక్తులు వెట్టెడి తాటియాకుఁగ
ట్టల నెల వేర్పఱించుకొని డాఁగిన నీదెసఁ బ్రీతి దోఁచి, ని
స్తులదయఁ జూచె నీ ప్రభల నుబ్బుమ; కావున నీవె నిండుఁజూ
పులఁ దిలకించి తద్భవనముం గయిసేయుము వాగ్వధూమణీ!

౪

వెనుకటివారు సూత్రమును వేసిరి, మోసిరి తెల్గురాజు లె
ల్ల నడుసు మంటిముద్దలు, చెలంగి కవీశులు తీసి రిట్టికల్
గనప పునాది దిట్టముగఁ గట్టిరి పండితపాళి గూడి, నూ
తనభవనప్రవేశము ముదంబునఁ జేయుము వాఙ్మయేందిరా!

౫

మురువున శాస్త్రపండితులు, భోజసమానులు రాజులున్, కవీ
శ్వరులును వందిమాగధులపద్ధతి బారులుతీరి నీశుభో
త్తరచరితంబుఁ బాడఁ, బలితం బగు వేడుక నాంధ్రసాహితీ
పరిషదమోఘహర్మ్యతలవాస మొనర్పుము శాశ్వతంబుగన్.

హరిహరదేవాయనమః

ప్రశంసాపద్యోపాయనము.

మ. పరివస్యారచనాచణుం డగుచు సంభావింప మాపీఠికా
పురరాజన్యుఁడు నేఁడు శ్రీ జయపురీభూనాయకావిష్కృతిన్
పరిదీపించు నవీనధామమున నంబా! యాంధ్రసాహిత్యస
త్పరిషత్సుందరి! కాపురింపు మురువిద్వత్పాళిఁ బాలింపుచున్.

మ. పరిషద్దేవి! కళాప్రపూర్ణరచితాహ్వానంబు మన్నించి సుం
దరరామార్యసతీనవీనభవనాంతస్సీమ వాసించుచున్
పరిఘూర్ణింపుము గ్రామ్యనవ్యకవితాపైశాచికాపారదు
ర్భరసాటోపముహుర్ముహుఃకహకహారావావిరామార్భటిన్.

ఆ. వె. అభినవాంధ్రభోజుఁడట యాంధ్రసాహిత్య
పరిషదధికపోష్ట, భవనదాత్రి
విప్రసాధ్వి యంట, వేశ్మోత్సవవిధాత
యాకళాప్రపూర్ణుఁ డంట, బళిర!

శా. లేకున్నారొకొ నేఁడు గాకపురి బాళిం గేళి గాథావ మొం
డాకల్పించి మనోవచఃక్రియల నీ యాంధ్రీయవాగ్దేవికిన్
సాకల్యార్పణముం బొనర్పఁ గల శ్రీనాథుల్ వదాన్యుల్ బుధుల్
నీకొక్కర్తకె మాట దక్కె నదిగానీ నేఁడు సుబ్బాంబికా.

చ. విభవకళాభిశోభితనవీనమహాంధ్రజనాప్తి సాహితీ
సభికులె కాక కాకపురసర్వజనావళి నీవదాన్యతా
శుభకృతికిన్ ఋణంపడిరి సుందరరామసుధీవధూటికా!
ప్రభలజయంతివంశయుగపాలిక! వేంకటసుబ్బమాంబికా!

ఉ. నీ యసమానదానకళనే సకలార్థము లంది యెందఱో
మానవు లాయురున్నతుల మానితసత్పదభోగభాగధే
యానుపమానసంగతుల హాయిఁగ నుండిరి వీర లెల్ల నీ
సూనులు గారొకో ప్రభల సుందరరామసుధీవధూమణీ.

తుల్యారామేశ్వరము,
9 — 6 — 1946.

కవికంఠీరవ, కవిమూర్ధన్య,
కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

శ్రీ శారదాంబాయైనమః

అత్తకోడండ్రపొత్తు.

శ్రీకారము సేఁ జుట్టుచు
ప్రాకటభక్తిం జయంతి రామయబుధు సు
శ్లోకుని భావించి నమో
వాకము లర్పింతు నాంధ్రపరిషత్సతికిన్. ౧

శైశవ మాదిగాఁ దెలుఁగుచానయశంబును శాశ్వత బుగా
దేశములందు నిల్పఁ దనధీవిభవంబును వెచ్చఁబెట్టి యా
వేశము లేక తా నభినివేశముతో గృషిసల్పి నిల్పె నీ
పేశలవాగ్విలాసపదవిం బరిషత్పతి రామయార్యుఁడున్. ౨

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషదభ్యర్చనంబు
చేయుపూజరి మదిఁ దలపోయునట్టి
కోర్కెలకునెల్ల ముఖ్యమౌ కోర్కె నేఁడు
సఫలమయ్యె మహత్తరోత్సవముకతన. ౩

కన నొక కన్యకామణిని గౌరవదాత్రిని రామయార్యుఁ డీ
గోనముల ప్రోక పోషణము గోరి మహత్తరఖేదమొంద కల్
గని తుద కెట్టులో తనసకాశముఁ బాయకయుండ నిల్పె మే
దినిఁ దనకన్యసేవల సుధీమణు లెల్లరు సేయునట్లుగాన్. ౪

ఆమెగుణంబు లెంతటి మహాత్ములకైనను వింత గూర్పనే
మేమని ముందుగా నిలిచి యిచ్చిరి రొక్కము వేనవేల్ యశః
కాములు మేదినీపతులు కాన్కలుగా మఱి యామెనిండు మో
మేమియు విప్పదయ్యె తగునింటను దా వసియింపకుండుటన్. ౫

ముదుసలియైన తండ్రి తన ముచ్చట దీర్పకయున్న నెట్టులో
కదిసి యుదారశీల మమకారము గల్గిన యత్త నేను మీ
పదముల నంటి నిలె నపారయశం బొడగూర్తు మీకు నన్
సదయతజూడుమన్న విని సంతస మందెనుసుబ్బమాంబయు. ౬

ఎండకు వానకుం దడిసి యెండుచు రూపఱియున్న సీమె నొ
క్కండను జూడకున్న మమకారముగల్గిన యత్త "పున్నెముల్
కండనుగాదె యీమెకు నివాసముగా నొకసౌధ మిచ్చినన్
మెండగు కీర్తి వచ్చు"నని మెచ్చెను కోడలి లచ్చనంబులన్. ౭

ఇది వెఱనాంటికాంత వయ సిప్పుడు ముప్పదియైదు నేండ్లనా
కిదియును నన్నుఁగూఁతు రిఁక నెంచఁగ నక్కఱలేదు వావి నా
ముదిమిని నిట్టి కోడ లన మోదము జూపెను దీనిఁ జేర్చినన్
గొదవలు దీఱు నా కనుచుఁ గూరిమితోఁ దలపోసె నత్తయున్. ౮

అత్తయుఁ గ్రొత్తకోడలి గుణావలి వీనులఁ బడ్డయంత నే
హత్తిన వేడ్కఁ నీమె కొకహర్మ్యము క్రొత్తగ గూర్పఁ గోర్కె రే
కెత్తగ నామె పుత్త్రిలకు నిచ్చెను రూప్యము లాఱువేలు మే
నత్తవిరాళముం గొన మహోత్తరకీర్తి ఘటింపఁ గోడలున్. ౯

అంతట నామె పుత్త్రి లతియత్నములన్ బచరించి భారతీ
కాంత వసింప సర్వము నికామమనోహర మైననూత్నసౌ
ధాంతము గూర్పఁగా గడగి రత్తయుదారత హెచ్చరింప నో
క్కంతయు జంకులేక సతి కీప్సితసిద్ధి ఘటింప నెంతయున్. ౧౦

తనమన మెంత గౌరవము దాల్చినదో భవనంబుగూడ నా
యనువున నుండగావలె నటంచు దలంచెడి సుబ్బమాంబ దా
గనుఁగొనవచ్చి యిచ్చెమఱి కానుకగ రొక్కము మూఁడువేలు మా
మనములు నబ్బురంబుగొనె మానిని యీవికి కార్యదీక్షకున్. ౧౧

ఇం కొకపల్కు పల్కె నిఁక నీభవనంబును గట్ట మీర లే
వంక కుఁ బోకుఁ డెంతధనభారమునైనను నేనె దాల్తు ని
శ్శంకతఁ గార్యముల్ నెఱపి జాగొనరింపక నూత్నసౌధప
ర్యంకతలంబునన్ విడియ యత్నము సేయుఁడు నాదుకోడలిన్. ౧౨

సకలసంభారముల్ గూర్చి సదనమట్టు
భారతీదేవిపూజకై పాదుకొలిపి
ఆంధ్రభాషావధూటి కీయవసరమున
జరుపుచుండిరి పటుమహోత్సవము సుతులు. ౧౩

కట్టించె భవనంబు కాంతయా సుబ్బాబ
భర్తకు శాశ్వతకీర్తి వెలయ
నిర్మించి రీసౌధ మర్మిలి ధీరులై
పరిషదారాధకుల్ భక్తితోడ
దీపించె నధ్యక్షుడివ్వాపికమునందు
సాహిత్య సమాశ్రిట్టు శ్రద్ధతోడ
వీక్షించుచున్నారు వియ్యంకు లిద్దఱు
సత్తికోడండ్రయీపొత్తుపెంపు
కవులు పండితులును నీదుభవనవిభవ
మరసి యానందడోలావిహారములను
జేయుచున్నారు భారతీ సిగ్గు వీడి
అత్తకును జెప్పుమమ్మ నీపెత్తనంబు. ౧౪

స్థాపించె నీసంస్థ సార్థకజన్ముడు
రామమూర్త్యుడు బుధరంజనముగ
పోషించె సూర్యరావ్ప్రభుజాని దీనిని
పటుకోశసందర్భపాటవమున
జరిపించుచున్నారు సకలకార్యంబులు
పండితవర్యులు ప్రౌఢి మెఱయ
అందిచ్చిరాంధ్రదేశావనీనాథులు
కానుకల్ వేనవేల్ గారవమున
కాని యింకను నెన్నియో కానుకలను
గోరుచున్నది మాతల్లి కూర్మిసుతుల

యూహాలను నింప మనమున నుత్సుకత్వ
భరము గొనుమయ్య విక్రమవర్మ దేవ. ౧౫
ఎందఱు లేరు దాతలు మహీస్థలి వారల నెవ్వరేని యీ
కందువ నాంధ్రభాషకు వికాసముగా ర్చెడి దివ్యసంస్థ చె
న్నొందగ రమ్యమైన తగునోలగమున్ రచియింపనేర్చిరో
మొదను బూర్వపుణ్యములె యిచ్చును శాశ్వతకీర్తి సంపదల్. ౧౬
పరిమత్సమితి కారాధన
జరిపెడివారిమనములెల్ల సంతోషములోఁ
గర ముప్పొంగగఁ జేయుము
పరితోషితబుధసమూహ పార్థివముఖ్యా. ౧౭

ఇట్లాసించు,
చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి

ఉపద.

చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి.

౧

శ్రీసూర్యరాయేంద్ర కృపాప్రపూర్ణశుభర్ధి సంవర్ధిత పూర్ణగాత్రీ
విజ్ఞానగంభీరశుభాంధ్రభాషాఖని శ్శుభాగార మలంకరోతు!

౨

శ్రీమత్పరిషద్భవనప్రవేశ సమయ శ్శుభర్ధి సంభరితః ।
ఆంధ్రాణా మయ మతితర మహాసీయామేయగర్వకృతి హేతుః.

౩

శ్రీమద్విక్రమదేవభూపతి మహాసౌజన్యపూర్ణాదృతిమ్
ప్రాప్తేయం పరిషత్ప్రపూర్ణభవనప్రావేశికోత్సవే ।
సేయం సర్వమహత్త్వకేద్బృశమహాసౌభాగ్యపూర్ణాంచితా
ప్రాసాదే వసతీ త్రివిక్రమపదం సంపూర్ణ మధ్యాస్యతామ్.

౪

విజ్ఞానసంపూర్ణమహాధిరాజ శ్రీవిక్రమార్కేశసుపూర్ణదృష్ట్యా
అగార మేత న్నచిరా త్సుపూర్ణం ప్రాసాదరాజం భవితేతి మన్యే.

౫

సాహిత్యాంబుధిఖేలనేన పరస స్సాహిత్యసమ్రా డయమ్
అచ్ఛస్వచ్ఛగభీరబుద్ధికలితో నిత్యం కళానాం నిధిః ।
పట్టాభ్యస్త్రిషు నిగాఢపూర్ణధిషణః శ్రీవిక్రమార్కీపతిః
ప్రేష్ఠాధ్యక్షపదం బభార పరిషత్సౌభాగ్యభాగ్యోదయైః ।

౬

ఆంధ్రాణాం నాస్తి విద్యోద్ధృతినిపుణమహాస్థేమ, తత్రాపి కృత్యం
కర్తుం తే నైవ శక్తాః, సుహృదయవిధురాః, సంఘశక్తా నచైవ ।
ఇత్యేవం లోకగర్హాం విమలతరమహోదారసంపూర్ణబుద్ధి
స్సుబ్బాంబేయం న్యమార్జీత్ భవన మిద మపూర్వాంగరమ్యం
విధాయ.

౭

ఆంధ్రేష్వేకో౽పి ప్రకృష్టకృతిభారవహనవిపుణతరః ।
ఇత్యేవం భువనేఽస్మి న్నబలా ఘోషయతి భవననిర్మిత్యా.

౮

సీ. శ్రీసాంద్రపీఠాపురీరమ్యరాజన్యుఁ
డాకఁడె భాషోద్ధృతి నుండె ధృతిని
ఆంధ్రుల విశ్వవిద్యాలయ వృద్ధికై
దాతల విక్రముఁ డితఁ డాకఁడై
రామయపంతులు రమ్యాంధ్రసాహిత్య
పరిషత్తు నొక్కఁడె ప్రౌఢఁజేసె
ఈయుభయోత్సుక యీసౌధనిర్మాణ
కార్యధురీణులై కాంచె యశము.

గీ. ఇట్టుల నీయాంధ్రమండలి నీడఁ సేయ
నొక్కఁడొక్కఁడె ఘనకార్య మూర్జితముగఁ
జేయ సమకట్టె ధైర్యంబు చింతసేయ
నన్నిటను నగ్గ్య మైయుండ కబ్రమేమి?

మ. భవనంబున్ దరిసింప నెంచినఘనుల్ ప్రాపించి చూడంగ సం
భవమే? యెవ్వరు దీనిఁ గట్టిరి బళీ! బాగౌను! వీరెవ్వరే!
దివిఁ దాఁకఁగను నున్ననీ భవనమున్ దృష్టిన్ గనుల్ విప్పుచున్
దివిదాఁకం గని నేత్రముల్ తలకురా నిర్మాత్రి కేమౌ నొకో?

౧౦

శా. పారం బొందుదునే ధనం బిడఁగ నాభారమ్ము టంచుం గృతిం
బీరావేశముతోడ దానమిడి యుర్విన్ లేద యీ డంచరన్
ధీరత్వంబును సాహసంబు నెగడ న్నిర్మాణముం జేయఁగాఁ,
బ్రారంభించి ప్రవేశముం జలుపు సుబ్బాంబ న్నుతింపన్ వలెన్.

౧౧

చ. ఇరువదియూ! పదాఱు! యిదె యిచ్చెద వేలను, గ్రిందుమీఁదు మీ
రరయక కట్టుఁ డంచుఁ గను నాదరణంబునఁ బల్కుసాధ్వి నీ,
ధరఁ గనుగొంటిరే? యిటులు దాకత సుబ్బమ కబ్బె నీయిలన్
గర మరు దిట్టి దాతృతకుఁ గారణ మేమయియుండి యుండునో?

౧౨

గీ. కీర్తిగడియింప నిట్టిట్టి కృపలు తలఁచి
కడకుఁ జేయఁగఁ బూనిన ఘనులు కలరు
కాని యాకీర్తి కాంక్షించి కాదు, కనఁగఁ
గలదు సుందరరాముని ఘనత కాంక్ష.

౧౩

చ. తెలియుఁగఁజేయు నిట్టిఘనధీనిబిడీకృతకాంక్షితంబు మీ
రలు మునుమున్న కాంచనగు రమ్యము లాభవనాక్షరంబులే
యిల నిదె భర్తృవాంఛితము నేర్పడఁజేయుట యన్నదొక్కఁడే
కలను పతివ్రతామణికిఁ గాంక్షితమన్యము లేదులేదుగా.

౧౪

ఉ. కూరిమిఁతోడఁ బిటులు కోడలికిం భవనంబు కట్టినన్
జేరిమి కోడ నందలము పెంపుగఁ జేరిచి యూరనేఁగినన్
గోరుట మాన దీయువిద కోరుచు నున్నది సుబ్బమాంబ! మా
కారయసౌధవాస మిఁక హాయిని గొల్పు నటంచు నిత్తఱిన్.

౧౫

ఉ. లోకములోన నత్తలకు లోకువ కోడలు కాని మీయెడన్
బోకడ నంతయుం గనఁగఁ బూర్ణవిరుద్ధము; కోడ లిట్టినన్
బోకడవెట్ట కొక్కపరిపూర్ణపు వత్సరమేఁగకుండ నీ
వేకరణిం బొనర్తు! గడియింపుము కోడలియీప్సితంబులన్.

౧౬

గీ. రామయార్యుంకు నీ యట్టి రత్నఖనియె
కలదు నాపుత్రి కేమని గరువ మూని
యేమి చెప్పక నిశ్చింత నేఁగె దివికి
వంశజులచేవ మెఱుఁగనివార లెవరు.

౧౭

ఉ. వా! మెవరయ్య! యిట్టికృతి బాగుగ నల్పిరి; యుత్సవంబులో
నాయెడ గారవం బిడుచు నన్ను ఘనాదృతిఁ బిల్వఁ బంపిరే!
యీయిల నెవ్వరిట్టి రని యీకమనృక్షఁకు కష్ట మెంతు నే?
పో." యనివచ్చె నిక్రియుఁడు; పూర్ణకృపామతి మెచ్చఁగావలెన్.

౧౮

గీ. చులుక వేసకు వేలను సుబ్బమాంబ !
యిచ్చియుంటివి ప్రతిఫల మీయకునికి
గౌరవం బోటు ! మఱువక కొన్న లిడెద !
వేయి కో కొన్ని పద్యంబు వెలకుఁ గొనుము.

ఓమ్.

శ్రీ ప్రభల సుందరరామయ్యగారి ధర్మపత్ని వేంకటసుబ్బమ్మగారు
శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్భవన ప్రవేశమహోత్సవ
సమయ ప్రశంసా

పద్యరత్న పంచకము.

చ. సిరి కిరవౌ జయన్తికులసింధుసుధాంశుఁడు రామయార్యుఁ డా,
దరమునఁ బెంపఁగాఁ జెరిగి తత్తదుదారనరేంద్రచంద్ర భా
స్వర కరుణ న్జెలంగు పరిపన్నవకల్పలతామతల్లి సు
స్థిరయయి యాంధ్రులకు దనియఁజేయుత మాళశి తారకమ్ముగా. ౧

ఉ. ఆమూలమ్ముగ గ్రాంథికాంధ్రమును మాయంజేయఁగా గ్రామ్యభా
షామేఘమ్ములు సాంద్రమై యలమి దుష్కాలమ్మున న్నీమహో
ద్దామప్రాభవ మన్ప్రభంజనము తత్కాలుష్యముం బాపి తే
జోమాన్యంబొనరించె నీకివియె మాజోహారు లోసాహితీ. ౨

ఉ. సోదరుఁడైన రామయ యమానకృపం గని పెంచె నంచు న
త్యాదృతి మీఱ దివ్యమగు హర్మ్యము వేంకటసుబ్బమాంబ నీ
కై దయచేసె భర్తదగు సాహ్వయ మయ్యది శాశ్వతంబుగా
కేదియు లోటులేదు? దయించెట నోపరిపద్యభూమణీ. ౩

గీ. మేనగోడలవంచు సమానమైన
పేర్మి దైవార నిరవు గల్పించు మేన
యుత్త కాచంద్రతారార్క - మైనయశము
గూర్పు మోయాంధ్రసాహితీ కోమలాంగి. ౮

మ. ధనవంతుల్ మతిమంతు లెంతయును విద్యావంతు లీధాత్రియం
దున లేరెందఱు రామయార్యునకె యొందుం జిల్లా సాహిత్య సం
స్థను సృష్టింపఁగ నెంచెఁ దత్సహజమై దైవాఱ నీకే తగఁ
ఘనహార్మ్యం బిటు గూర్చి దాన మొసఁగంగా నెందు సుబ్బాంబరో ౯

ఇట్లు,

9-6-1946,
వింజరం
కాకినాడ తాలూకా.

విద్వత్కవిశేఖర: వ్యాకరణాచార్య,
ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరాదిగ్రంథకర్త,
ఓలేటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి,
శ్రీ వేంకటేశ్వర వేదశాస్త్ర పాఠ
శాలా ప్రధానోపాధ్యాయుఁడు.

ఓమ్.

శ్రీశ్రీశ్రీ జయపురాధీశ్వరులగు విక్రమదేవవర్మ
మహారాజులుంగారికి సమర్పించిన ప్రశంసా

పద్యరత్న పంచకము.

శ్లో. శ్రీమాన్ జయపురరాజ్య
శ్రీదయితో దాతృతావిజితకర్ణః
సాహిత్యసార్వభౌమః
శ్రీవిక్రమదేవ భూమిభోజమణిః. ౧

ఉ. విక్రమదేవవర్మ పృథివీపతులందున మేటి నేటి స
మ్యక్కృతి కాధిపత్య మది యందుట లారయ భావికాలకా
ర్యక్రమ మెంత యేని శుభావహమై దనరారు నంచు ని
ర్వక్రముగా నెఱుంగనగు రాజిలు మున్నతి విరాజి సాహితీ. ౨

చ. సకల కలాప్రపూర్ణుఁడయి సాహితి శంకన సార్వభౌముఁడై
యకలుషచిత్తవృత్తియయి యన్యదురాపయశోవిభాసియై
ప్రకటతరాశిసంపదభిరాముఁడు నౌజయపూర్వభూవిభుం డు పూ
సిక నిఁక నీకు నున్నతి యనీదృశమున్ గలిగించుఁ గావుతన్. ౩

మ. అనువర్షంబును లక్ష వార్షికముగా నావిశ్వవిద్యాలయ
మ్మున కర్పించు వదాన్యుఁ డీనినుఁ గృపాపూరపరిపూర్ణేక్షణ
మ్మున నొక్కింతగఁ జూచినన్ సకల సమ్మోదప్రదౌన్నత్య మెం
దును జేకూరుట యబ్రమొక్కొ? పరిషత్తా! పండె నీపుణ్యముల్.

గీ. ఆంధ్రపరిషత్తు గావించు నత్యపూర్వ
పూర్వజన్మార్జితోరుతపోవిశేష
మునను విక్రమదేవవిభుండు నవ్య
భోజుఁ డధ్యక్షపీఠమ్ము పొందు నేఁడు. ౫

ఇట్లు,

ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరాదిగ్రంథకర్త.
ఓలేటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
శ్రీవేంకటేశ్వర వేదశాస్త్రపాఠశాలా
ప్రధానోపాధ్యాయుఁడు.

9-6-46,
వింజరం.
కాకినాడతాలూకా.

ఆ న ం ద ము.

చిలుకూరి విశ్వనాథశాస్త్రి.

శ్రీమదాంధ్ర సాహిత్యపరిషదమోఘ
నవభవనప్రవేశంపుటుత్సవమునందు
కవులు పండితులును నిచ్చు ఘనతరంపు
దీవనలు పండుఁగాక! యాదేవుకరుణ. ౧

భూజను లెల్లరుం బొగడుపోలికి, భోజసదృక్షుఁడైన యా
శ్రీజయపూరధీశ్వరునిచేఁ దెలుప బడుచుండె, వాఙ్మయ
భ్రాజితమైన యీభవనవర్యము; తద్భవితవ్య మెట్టిదో
రాజనసేయుఁడీ గుణమహోదధులైన సదస్యశేఖరుల్! ౨

ఈమహార్థము మంచికై యెల్లయపుడు
ప్రథల సుబ్బమసుందరరామనామ
దంపతులపేర శాశ్వతస్థాయియగుచు
నాంధ్రసాహితి యిందలరారుఁగాత? ౩

రాణ్మహేంద్రకవీంద్రరమ్యహర్మ్యంబునఁ
బసిఁడిగిన్నెలలోనఁ బాలు ద్రావి
సోమయాజులవారి హోమవేదికలపై
నల్లన చల్లగా నాటలాడి
శ్రీనాథకవివర్య సీసడోలికలలో
హాయిగాఁ దూఁగుటుయ్యాల లూఁగి
భక్తపోతనయింటి పంచపాళీలలో
మెత్తనిశయ్యల నొత్తిగిల్లి
తాత యగుపెద్దనకవి తత్పరత మీఱ
గజము నెక్కింప మెలగుచుఁ గరముమెఱయు
నాంధ్రకవితాకుమారి జయోఽస్తు నీకు
ఆంధ్రసాహిత్యలక్ష్మి జయోఽస్తు నీకు. ౪

తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు.

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

కడచిన జూలై నెలలో వెలువడిన భారతి పత్త్రికలో అఖండయతిని గూర్చి కొంతవఱకుఁ బ్రసంగించియున్నాఁడను. ఇంకను దత్ప్రసంగమున ముఖ్యముగఁ గొన్నియంశములు పాఠకుల కెఱిఁగింపఁ దలఁచి యీ వ్యాసము వ్రాయఁబూనినాఁడను.

సంధివశమున నుత్తరపదమునందలి యచ్చుతోఁ గూడిన తావులందెల్ల వళి, సమానాక్షరములకు నచ్చునకు హల్లునకు చెల్లింప వచ్చుననియు, అదియే యఖండవడి యనియు, దానినే భీమన ముద్దరాజు రామన చిత్రకవి పెద్దన కూచిమంచి తిమ్మనయు నంగీకరించి నారనియు, అప్పకవి యొక్కఁడే యంగీకరింపనివాఁ డనియు అందుచేఁ బండితలోకమున నీయఖండయతికి వెలివచ్చినదనియు గిడుగు సీతాపతి పంతులు బి. ఏ. ఎల్. టి గారు 1920 మే జూన్ నెలలకు వెలువడిన 'తెలుగు' అనుమాసపత్త్రికలో 'అఖండవడి' యనుపేర దీర్ఘవ్యాసము నొకటి ప్రకటించియున్నారు 1934 లో వెలువడిన అప్పకవీయము పీఠికలో నీ వ్యాసమునుగూర్చి తిరుగ నుద్ఘాటన మొనర్చినారు. ఆవ్యాసమున వారు తెలిపిన యుపపత్తులు లక్ష్యములుగ నిచ్చిన కవి ప్రయోగములు వాని పాఠములు నెంతవఱకు సరిపడియున్నవో కొంత పరిశీలింతము.

అప్పకవి యఖండవడికి వెలివెట్టలేదని యీవఱకే వ్రాసియుంటిని. భీమన, పంతులుగా రనుకొనిన యఖండవడి నంగీకరించినచో, ప్రాదియతియందుఁగూడ నుత్తరపదాద్యచ్చుతోఁ గూడిన తావున నచ్చునకు హల్లులకు యతి చెల్లింపవలయునుగాన అఖండయతిచేతనే గతార్థమగుచుండ మఱి ప్రాదియతి నంగీకరింప నక్కఱలేదు. ఇటులనే రామనగాని పెద్దనగాని తిమ్మనగాని, అప్పకవి యుభయయతులుగా లెక్కించిన వర్గములోనినిత్యసమాసాదియతుల లక్షణలక్ష్యములను దెలుపఁగూడదు. అఖండయతి నంగీకరించియు నితరయతులనుగూడ నంగీకరించిన పై

లాక్షణికు లందఱుకూడ పంతులుగారు తెల్పిన యఖండయతి నంగీకరింప లేదని చెప్పవచ్చును. వారనుకొనినదే లాక్షణికాభిమతమైనచో పైలాక్షణికులందఱు నలాక్షణికులేని గానోపుదురు. ఒక్క అఖండయతి మాత్రము నంగీకరించిన సర్వలక్ష్యములు సరిపడుచుండ భీమనగాని యితరులుగాని యతుల సంఖ్య నేల పొడిగింపవలయును.

లాక్షణికహృదయము నరయుట కష్టసాధ్యము. యథాతథముగ నెఱిఁగిననేగాని లక్షణము సరిగా సమన్వయింపదు. ఏదియో యొకరీతిని సమన్వయించిన నది లక్ష్యమున సరిగాఁబొసగదు. ఒకప్పుడు విపరీతపథమును బట్టనేని భ్రాంతిని గలిగించును. తన్మూలకముగ ప్రామాణికలాక్షణికులను సైత మపవదించుట తటస్థించును. అఖండయతివిషయమున నిట్టియవస్థయే తటస్థించినది. 'తెలుగు' లో పంతులుగారు ఈయతినిగూర్చి యింకను నీక్రిందిరీతిని బ్రస్తావించియున్నారు.

"అఖండవడి అగ్రాహ్యమని చాలామందికి భ్రమ. బాలవ్యాకరణ సూత్రములు అప్రతిహతములని పరిశీలన లేకపోవుటచే భ్రమపడి నట్లే ఛందశ్శాస్త్రమునందు అప్పకవిలక్షణములు వేదవాక్యములుగా పండితులు శిరసావహించడముచేత అఖండవడికి వెలివచ్చినది"

బాలవ్యాకరణమును రచించిన చిన్నయసూరి, ఆంధ్రభాషలో నేటిదనుక వెలువడిన వ్యాకరణగ్రంథము లన్నిటిలో నుత్కృష్టమని యనుపించుకీర్తిఁ, సంస్కృత వ్యాకరణసూత్రనిర్మితి కించుకయు నీడఁబోనిపద్ధతిని సూత్రనిర్మాణమును గావించి తదనుగుణమగు వృత్తిని సంతరించియున్నాఁడు. కనుకనే సూరిసూత్రము లప్రతిహతములు బహువిచారసహములునై యున్నవి. అటులనే అప్పకవి తననాఁటికిఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ఛందోగ్రంథములను జాలవఱకు నవలోడనముచేసి విపులమగు లక్షణగ్రంథమును నిర్మించియున్నాఁడు. కావుననే పండితుల కాతని ఛందోగ్రంథమాదరపాత్రమయ్యెను. ఇంతియగాక సూరి అప్పకవియుఁగూడ శాస్త్రములందు విశేషమగుప్రజ్ఞనార్జించినవారు. శా

స్త్రము నెఱుఁగని వారివలె వారెట్టి లక్షణనిర్మితికిఁ గడంగఁజాలెదరు. పండితులు పండితులగ్రంథముల నాదరించుటలో వింత యే మున్నది. పూర్వోత్తరవిరోధములు లేకుండ నన్యూనాతిరిక్తములగు వాక్యములతోఁ దాము తెలుపఁబూనిన విషయముల నెఱిఁగించుటయే యుత్తమపండితలక్షణము. అట్టిపాండిత్య విభాయుధయుల రచనలయందును గానవచ్చెడిని. వారి హృదయముల నవగతము చేసికొనక వారి నపవదించుటకంటె నింకను శ్రీమగాని వారి వచనములందలి సారస్యమును బాగుగ నెఱుఁగుట సహృదయుత్తములగు విమర్శకులకుఁ గర్తవ్యము.

అఖండయతి రెండు తెఱఁగులు గలదియనియు, అందు బహులాక్షణికసమ్మతమైన యఖండయతియే పరిగ్రాహ్య మనియు, విషమాఖండ మగ్రాహ్యమనియు వెనుకటి జూలై సంచికలోఁ దెలిపియే యున్నాను. లాక్షణికహృదయాభిజ్ఞులగు పండితులు భ్రాంతి యేమియు లేక నిశ్చితబుద్ధితో నాఁటికి నేఁటికిఁ గూడ విషమాఖండయతిని స్వీకరించుట లేదు. ప్రాచీనార్వాచీన లాక్షణికులు గాని, లక్షణవేత్తలయిన కవులుగాని యిట్టియతిని బరిగ్రహింపలేదు. కవితామార్గమున నవధాన మంతగ లేక, తగినపదజాలము బుద్ధిస్థముగాక యేదియో యొకరీతిని గవిత్వము గూర్పఁ గడఁగువారే యీవిషమాఖండము నంగీకరించెదరు. విషమాఖండమనఁగా సంధివశమునఁ బైయచ్చుతోఁ గూడిన సమానాక్షరముల కిచ్చవచ్చినతావులందెల్ల నచ్చుతోను హల్లుతోను యతి చెల్లించుట. ఇట్టియతిని బ్రాచీనార్వాచీనలాక్షణికులు సైత మంగీకరించిరనియు, ప్రాచీనకవుల ప్రయోగములుకూడ కుప్పతిప్పలుగాఁ గలవనియు, పరిష్కర్తలయిన పండితులు ముద్రితప్రతులలో దిద్దివేసినారనియు, వ్రాఁతప్రతులలోమాత్రమే నిలిచి యున్నవనియు పంతులుగారు 'తెలుగు' లోఁ దెలిపినారు. ఈయభిప్రాయము లెంతవఱకు సరిపడునో కొంచెము పరికించెదము.

ప్రాచీనులు ప్రామాణికులు నగు తెలుఁగులాక్షణికుల లక్షణనిర్మాణ పద్ధతి పరిసినచో వారు తమనాఁటికిఁ బ్రసిద్ధిలోనున్న యుత్తమకృతులందు దెలుపుఁగాఁ గానవచ్చు ప్రయోగసరణి ననుసరించియు, అంతకుఁ ముందుండులాక్షణికులమతములఁ బరిశీలించియు లక్షణనిర్మితికిఁ గడఁగినారు. కావుననే ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములకు సరిపడిన లక్ష్యము లు ప్రాచీనకవులకృతులలోఁ గానవగును. వారి కృతులలో నాఁటి లక్షణములకు విరుద్ధమైన యంశములు నేఁడు మనకుఁ గన్పట్టినచో నవి ప్రమాదములేనిఁ గావచ్చును; లేక వ్రాయసగాండ్ర యనవధానమేనిఁ గావచ్చును. అట్లయ్యును నేఁడు వ్రాఁతప్రతులను బరిశీలించినచో పర సములు లక్షణానుగతములు నగుపాఠములు గానవచ్చుచున్నవి. విమ ర్శకులు నిరూపించు విరోధాంశము లందు పొడసూపకున్నవి. రానురాను ప్రబంధయుగమునఁ గొందఱికృతులలో భావప్రధానత సంగీకరించి లక్షణపద్ధతి యంతగఁ బాటింపఁబడకుండుట యేర్పడినది. అట్టిప్రబం ధములు ప్రచారములోనికి వచ్చినకొలఁది లక్షణవైపుల్యమునకు తక్కఱి యేర్పడినది. నాఁడైనను ప్రామాణికులైన లాక్షణికులు కొన్నిప్రబంధ ములనే గ్రహించిరిగాని వెలువడిన వాని నన్నిటిని గూడ గ్రహింప లేదు. వారికైనను తగినంత గ్రంథసామగ్రి లభింపకుండుటచే నెవరికి దోఁచినట్లు వారు కొన్నిలక్షణలక్ష్యములఁ గావించుపద్ధతి యేర్పడినది. లక్షణగ్రంథములనైనను దమకభిమతమైన యేకొన్నిటినిమాత్ర మో చూచి, లభించునంతవఱ కన్నిటిని దలస్పర్శిగఁ బరికింపక లాక్షణికులపైఁ గాని కవులపైఁగాని దోషముల నారోపించుట నేఁటివిమర్శకుల కొక యాచారమై సాఁగుచున్నది. భారతములోని అఖండవల్లని పంతులు గారు 'తెలుఁగు' లో తేటపఱచిన పద్ధతి పరికింపుఁడు.

౧

ఉ. వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభవించి న వారను కేమి సందియం
బీరమణీయకాంతి నుపమింపఁగ వేల్పులగాక...

భార. ఆది ౫.౧౫౧.

ఈపద్యములో నించుగాగమసంబంధమైన ఇకారము విరుగునంటే నొకటి పాదములోను, విరుగదంటే రెండవపాదములోను అఖండయతి సిద్ధమనియు, అఖండయతి నంగీకరింపని అప్పకవిమతము నొప్పిన నది దురుద్ధరదోష మనియు పంతులుగారు తెలిపియున్నారు. కాని యించుగాగమముతోఁ గూడినచోట నచ్చునకు హల్లునకుఁగూడ యతి చెల్లింపవచ్చునని లాక్షణికులయుఁ బ్రామాణిక కవులయు నభిప్రాయమైనట్లు ఈ క్రింది విషయములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

లక్షణచూడామణిలో—

క. ఇంచియను నచ్చుహల్లు న
దంచితముగ సంధిఁ గూడునప్పుడు భిన్నం
బెంచగఁ బాలుఁడు హరిఁ బలి
కించెనన్ రెండుఁ జెల్లు నెలమిం గృతులన్.

అని కలదు. దీని ననుసరించి యించుగాగమముతోఁ గూడునపుడచ్చుతోడను హల్లుతోడను యతిచెల్లవచ్చును. నన్నెచోడుని కుమారసంభవములోని యీ క్రింది ప్రయోగముల నీవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

క. పరువడిఁ గులగిరు లిడి వా
రిరుహాసనుఁ డొనరి గంకరించెనో కోవా.

కు. సం. ౭.౯౪3.

చ. ఎలమిఁ బికాళితోడ నలిగించుచు....

కు. సం. ౯. 3౦౯.

ఇట్టి ప్రయోగము లింకను నెన్నియో గలవు. విస్తరభీతిచే విరమించినాఁడను.

మఱియు పరిషద్భాండాగారమునందలి 914 సంఖ్యగల తాళపత్త్రప్రతిలో "ఈ రమణీయకాంతి నునయుంచిన వేల్పులగాళ" అను

పాఠము గలదు. ఈ పాఠమున నర్థమును మిక్కిలి యౌచితిని వహించినది. పంతులుగా రనుకొనిన దోస మిసుమంతయును లేదు.

అముద్రితమైన భారతము లక్ష్మీపతి సోమయాజులుగారి భారతవ్యాఖ్యానములో నీవిషయమున వివరణ మిట్లున్నది.

“౫. ౧౫౩. ఈ పద్యములో ప్రథమద్వితీయచరణములలో నిత్యసమాసవడి.

గీ. పదము విభజించి చెప్పఁ జొప్పడని యదియు
నన్యశబ్దంబు గొని విగ్రహంబు చెప్పు
నదియు నిత్యసమాసమై యలరుచుండు
నట్టిసంధి నచ్చైన హల్లైన విరతి.”

ఈ పద్ధతిని ఇంచుగాగమముతోఁ గూడిన పదములను నిత్యసమాసములుగ భావించినచో నేబాధకమును గలుగఁ బోదు.

౨

క. కొడుకుం ద్రిలోకవిజయుం
బడయుదు నని ఘోర మగుతపం బొనరింపం
దొడఁగె సురరాజు నడలో
నిడుకొని యేకాగ్రబుద్ధి నిష్ఠాత్ముండై.

భా. ౫. ౧౧౭.

ఈ పద్యము నాల్గవపాదమున ఇడుకొని అను పదమునందలి ‘ఇ’ తో గూడిన ‘ని’ కిని నిష్ఠాత్ముండై అను పదమునందలి ‘ని’ కిని యతి చెల్లించుటచే నఖండయతియనుకొనినారు. మఱియు, “నిష్ఠాత్ముండై అనుటకు బదులుగా ‘నేకాంతమునన్’ అని అచ్చులో మార్చినారు. ‘నిష్ఠాత్ముండై’ అని కవి హృదయమైనట్లు దాని తర్వాతి వచనములో ఇట్లునిష్ఠ నేకపాదస్థితుండయి … … అని ఉండడముచేత స్పష్టము” అని సమర్థించినారు. కాని ఏకాంతమునన్ అను పాఠమే పెక్కు తాటియాకు ప్రతులలో నున్నది. అందున్న పాఠ

మునే ముద్రించినారు. మార్పు మాత్రము చేయలేదు. ఇంతియగాక నిష్ఠాత్మండై అనుపదమునకు నిష్ఠతోఁగూడిన మనస్సుగలవాఁడై యని యర్థము. ఈయర్థము ఏకాగ్రబుద్ధిన్ అను దానిచే సిద్ధమగుచుండ నిష్ఠాత్మండై అనునది పునరుక్తమగును. ఏకాంతమునన్ అనఁగా రహస్యముగా అనియర్థము. ఈప్రకరణమున నీయది యపేక్షితమునుగాడ. పునరుక్తార్థపదములను బ్రయోగించుట నన్నయభట్టారకకవిహృదయమెన్నఁటికిని గాదు. కావున నీ ప్రయోగమునందును వారి కభిమతమైన యఖండయతి లేదు.

3

క. నీవ కడు నేర్పుకాఁడవు
గావలవదు నీనిఁ గొన్నిఁ గఱచితి మేమున్
నీవిద్యలెల్లఁ జూపుదు
మీ వీరలు సూచిమేలు మేలని పొగడన్.

భార. ఆది. ౯. ౩౨.

ఈపద్యమునాల్గవ చరణమున ఈవీరలులోని 'ఈ' తోఁ గూడిన 'మీ' కిని మేలని లోని 'మే' కిని యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యనినారు. "మేవీరలు" అని దిద్దినారు. చూపుదుమే అంటే అర్థంసరిపడదు. చూపుదుము + ఈవీరలు అంటే అర్థమగుతుంది." అనియు వివరించినారు. వ్రాతప్రతులు పెక్కింటిలో 'మేవీరలు' అనియే పాఠము. ఎవరును దిద్దినదిమాత్రముగాదు. నీవు చూపించెడి విద్యలు మేమును చూపుదుమే అను కర్ణవచనములో నర్థము సరిపడకుండుటెట్టులో యెఱుఁగ రాకున్నది. దీనికి మూలమైన సంస్కృతభారతము నందిట్లున్నది.

శ్లో. పార్థ యత్తే కృతం కర్మ విశేషవ దహం తతః
కరిష్యే పశ్యతాం నృణాం మాత్మనా విస్మయం గమః

ఇందలి 'పశ్యతాం నృణాం' అనుదాని కనువాదము 'వీరలు సూచి' అనునది. ఈవీరలు అనుపాఠముమాత్రము పొసఁగదు. కావున

వా రనుకొనిన యఖండయతి కిటఁ బ్రసక్తి లేదు. పరిషత్తునందలి తాళపత్త్రప్రతిలోఁ బాఠమిట్లున్నది.

క. నీ వొకఁడ నేర్పుకాఁడవు
 గావలవదు నీవిఁ గొన్నిఁ గఱచితి మేమున్
 నీవిద్యలెల్లఁ జూపుదు
 మే వీరలు సూచి మేలుమేలని పొగడన్.

వ్రాఁతప్రతులను బరిశీలించి పాఠముల నరసి మూలముతోఁ గూర్చి సమన్వయించినచో భారతమునం దెక్కడను వారనుకొనిన యఖండయతు లుండఁబోవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే మిగిలిన భారతప్రయోగములకు సమాధానమీయ వదలినాఁడను.

"తఱుచుగా అఖండవడి వాడిన మహాకవి శ్రీనాథుని గ్రంథాలలోని ప్రయోగాలు చూడండి" అని పంతులుగారు చూపించిన ప్రయోగముల నరయుదము.

కాశీఖండములో:—

౧

క. అంభోధి వలయితావని
 సంభరణప్రౌఢనిజభుజార్గళయుగళీ ... కాశీ. ౧. ౬౩.

అను పద్యములో ద్వితీయచరణమున సంభరణలోని 'స' కును భుజార్గళ అను సమాసమున సంధివశమున అచ్చుతోఁగూడిన (భుజ+అర్గళ) లోని "జా" కును యతి చెల్లించుటచే నఖండయతి యని పంతులుగారి యభిప్రాయము. కాని యీ పద్యమునకు పరిషత్తునందలి తాళపత్త్రప్రతులలో పాఠమిట్లున్నది.

క. అంభోధివలయితావని
 సంభరణప్రౌఢనిజభుజాయుగళీసం
 రంభావితకిటికచ్ఛప
 కుంభీనససార్వభౌమకులభూధరునకున్.

ఈపాఠమే వ్రాతప్రతులం దున్నది గావునను, మాకంటెను గూడ పంతులుగారికి వ్రాతప్రతులయెడఁ బ్రామాణికత్వాభినివేశ మెక్కుడు. గావునను ఇది వారనుకొనిన యఖండయతి గానేరదు.

౨

క. ఈకుధర మిచ్చు శిఖరా
లోకనమాత్రమున ముక్త లుల్లసిలంగన్.

కాశీ ౩. ౬౦

ఇటు ఆలోకనలోని "లో" కును ఉల్లసిలంగన్ అను పదము నందలి "ఉ" తో సంధివశమునఁ గూడిన "లు" కును యతి చెల్లించుటచే వారనుకొనిన యఖండయతి శ్రీనాథుఁడు ప్రయోగించె ననుకొనినారేగాని అది యట్టుగానేరదు. వ్రాతప్రతిలోఁ బాఠమిట్లున్నది.

క. ... శిఖరా, లోకనమాత్రమున ముక్తులు కురంగాక్షీ.

ఇంతియగాక ఉత్ అను నుపసర్గతోఁ గూడిన "లు" కుఁ బ్రాది యతిగా నుభయమును జెల్లవచ్చును. కావున నెట్టును బాధకము గానేరదు.

౩

ఉ. తంత్రము లాచరించి వసుధామరముఖ్యులు ...

కాశీ. ౬. ౩౦౧

ఇట తంత్రములోని 'త' కును వసుధామర శబ్దములో సంధివశమున (వసుధా+అమర) అమరశబ్దములోని "అ" కారముతోఁ గూడిన 'ధా' కును యతిఁ గూర్చుటచే నఖండయతియని వారియూహ. కాని వసుధామరశబ్దము సంస్కృత నిత్యసమాసము. బ్రాహ్మణుఁడను నర్థమున రూఢము. కావున నిట నచ్చుతోడను హల్లుతోడను గూడ యతి చెల్లవచ్చును.

౪

ఉ. ...క్లై, లాటమునకుఁ ఘటిల్లె సకలార్థము దేవరయాజ్ఞ పెంపునన్.

ఇట కైలాటములోని "లా"కును, సకలార్థము అనుపదమున సంధివశమున (సకల+అర్థము) అర్థములోని 'అ' తోఁగూడిన 'లా' కును యతిఁజెల్లించుటచే నఖండయతి యనుకొనినారు. కాని కైలాటము అనునది దేశ్యనిత్యసమాసము గావున నచ్చుతోను హల్లుతోను యతి చెల్లవచ్చును. కావున నిదియు లాక్షణికసమ్మతమే.

ఇఁక భీమేశ్వర పురాణమునందు పంతులుగారఖండయతుల తోఁ గూడిన వనుకొనినప్రయోగములను వాని సమర్థనములను బరిశీలింతము. ఇంతకును మాభాండాగారమున భీమఖండమునకు వ్రాఁత ప్రతులు లేకుండుటచేఁ గొన్ని యంశములకు మాత్రమే యిట సమాధానము వ్రాయుచున్నాను. మిగిలినవికూడ వ్రాఁతప్రతులను బరిశీలించినచో సరిపడునని గట్టిగఁ జెప్పవచ్చును.

౧. లెక్కకు రావుసింగవసుధాధిపుఁ డర్థుల కర్థ మిచ్చుచో.

౨. తమ్ముని వీరభద్రవసుధాధిపు విక్రమవీరభద్రుని౯.

౩. ...మరల, న్నాత్మపయోధరపయఃకణాస్వాదనముఁన్.

౪. ద్వాదశక్షేత్రతీర్థయాత్రాభివృద్ధి.

౫. కాశ్యపగోత్రపవిత్రియ, వశ్యాయధరాధరోద్భవాధిపభర్త.

ఈ ప్రయోగములలో శ్రీనాథుఁడు తమ కభిమతమైన యఖండయతి వాడెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని వసుధాధిప (వసుధా+అధిప) పయఃకణాస్వాదనము (పయఃకణ+ఆస్వాదనము) యాత్రాభివృద్ధి (యాత్రా+అభివృద్ధి) ధరాధరోద్భవాధిప (ధరాధరోద్భవ+అధిప) అనుపదములలో సవర్ణదీర్ఘసంధివశమున అధి, ఆఙ్, అభి అను నుపసర్గలతోఁ గూడియుండుటచే నిట్టివి ప్రాదియతులలో నంతర్భవించుటచే లాక్షణికసమ్మతములే యగును. ప్రాదులైన యుపసర్గలు తరువాతి పదములతోఁగూడినపుడే ప్రాదియతి యనుకొనన క్కఱలేదు.

సీ. ధాత్రిఁ బ్రాదియోగ మాత్రంబు గలిగిన
నుభయమును రచింప నొనరుఁ గృతికి

సాతిరి క్త్రథ క్త్రి శక్రసేవిత శమ
లాలయానివాస లక్ష్య మిదియ.

అను కవిచింతామణి లక్షణము ననుసరించి, యుపసర్గతోఁ గూడినమాత్రమున నుభయమునకు యతి చెల్లవచ్చును. ఈరీతిగఁ బైయుదాహరణములందెల్ల వారనుకొనిన యఖండయతి మాత్రము లేదు.

ఉ. నీహారమణీయమూర్తి నిందుకరణమా.

ఈపద్యమున నీ హారములోని "నీ" కిని ఇందుపదముతో సంధించిన "ని" కిని యతి చెల్లించినాఁడు శ్రీనాథుఁడని పంతులుగారు భ్రాంతిపడినారు. పద్యమును బూర్తిగ సమన్వయించినచో వారనుకొనిన యతి యిక్కడ లేదు. కేవల మొక్కపాదమునే యుదాహరించుటచే బాలకులకు సైతము భ్రాంతి యొదవుచున్నది.

క. నీహార భూధరేశ్వరు
నీహారమణీయమూర్తి నిందుకరహిమా
నీహారహీరకుముదసు
ధాహారసమానకాంతి నభివర్ణింతున్.

నీహారమణీయమూర్తియని యనుకొనునపుడు వారర్థము నెట్లు సరిపెట్టుకొనిరో తెలియఁగరాదు. నీహారమణి యననేమొ? నీహారమణీయమనఁగానేమొ? ఇట్లీపాదమును విఱిచినచో వెనుకటి పాదమున కన్వయమెట్లో? కాని యిట షష్ఠీసమాసమున వచ్చిన నుగాగమముతోఁ గూడిన రూపమిది. కావున ఈహారమణీయమూర్తి యనియే విఱుగును. నీహారభూధరేశ్వరుని హిమవత్పర్వతముయొక్క యిచ్ఛానుగుణమగు సుందరాకారుఁడు పరమేశ్వరుఁ డనిభావము. ఈ యర్థమున వారనుకొనిన యఖండయతి యిచ్చుటలేదు.

హారవిలాసమున—

ఉ. ...ఎవ్వఁడు, న్నిం చునొక్కో హారుండు తరుణీమణి నంచును వింట
నారి సారించుచు ...

"ఇందులో ఇంచునోళ్లో ప్రయోగము సార్థకముగాని నించునోళ్లో గాదు" అనిపంతులుగారు వివరించినారు. ఇక్కడ "ఇంచునోళ్లో" యనునపు డేయర్థము పొసఁగునో తెలుపరయే, సార్థకమగుట యెట్లో తెలియరాకున్నది. ఇంచుధాతువున కకర్మకార్థముసందే ప్రయోగములు ప్రచురముగాఁ గలవు. ఆయర్థము లిటఁ గుదురవు. సకర్మకార్థములనిట కుచితమైన యర్థమేమియుఁ గానరాదు. ఇంతియగాక శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి ఆనందముద్రణాలయమువారిచే ముద్రింపఁబడిన హరవిలాసములో "ఎప్పు మన్నించునోళ్లో" అను పాఠము గలదు. ఆపక్షమున నేవిధమైన యతిదోషమును లేదు.

నైషధమున —

వేదము వెంకటరాయశాస్త్రిగారు "పాఠములు దిద్దివేసినా తక్కిన పెక్కుప్రతులలోఁగల పాఠములఁ బట్టి నైషధంలోగూడా అఖండవడికి ప్రయోగము లున్నట్లు స్పష్టం చూడండి" అని చూపించిన ప్రయోగముల నరయుదము.

౧

గీ. కాంత యశ్రుబిందుచ్యుతికైతవమునఁ
దివిరి బిందు చ్యుతకకేళిఁ దవిలె దీవు
సారెసారెకు నాదు సంసారమును స
సారముగఁ జేయవే సారసాభనయన.

నాల్గవచరణమున సారముగ లోని 'సా' కును, సారసాభపదములో సంధివశమున ఆభలోని "ఆ' తోఁ గూడిన 'సా' కును యతిచెల్లించుటచే అఖండయతి యని వారి తలఁపు. కాని "సారసాభనయన" అనుపాఠమెట్లవతరించెనో వా రెఱిఁగింపరైరి. ఒకవేళ ఏ వ్రాఁతప్రతియందైన లభించినను నాపాఠ మిటఁ గూడనిది. "మసారసారనయన" అను పాఠమే యుండవలయును. ఏమందురా ? శ్రీహర్షుని నైషధము

నకు యథాతథానువాదరూపమే శ్రీనాథుని నైషధము మూలము నందలి శ్లోకమిట్లున్నది.

శ్లో. చకాస్తి బిందుచ్యుతకాతిచాతురీ
ఘనాశ్రుబిందుస్రుతికైతవాత్తవ
మసారసారాక్షి ససార మాత్మనా
తనోఽపి సంసార మసంశయం యతః।

సం. నైష. ౯. ౧౦౪

మసారసారా=ఇంద్రనీలశ్రేష్ఠౌ తావివ అక్షిణీ యస్యాస్సా మసారసారాక్షీ. తస్యాఃసంబుద్ధిః హే మసారసారాక్షి అని మల్లినాథవ్యాఖ్య శ్రేష్ఠమైన ఇంద్రనీలమణులవంటి కన్నులుగలదానా అనియర్థము.

ఈమూలవ్యాఖ్యానముల ననుసరించి "మసాంసారనయన" అనియే యుండవలయును. ఇంతకును పరిషత్తునందలి వ్రాతప్రతులలో నీపాఠమే గలదు. ఈపాఠమున వారనుకొనిన యఖండయతి లేదు. "సారముగఁ జేయవె మసారసారనయన" అని వ్రాఁతప్రతులపాఠము.

౨

శా. వైదర్భీ బహుజన్మనిర్మిత తపోవర్ధిష్ణుకల్లోచనా
స్వాదప్రాణవిలాస మీవసుమతీచక్రేశపుష్పాయుధుం
డాదిత్యాన్వయ సార్వభౌమ సుకృతాహంకార దుష్ప్రాభవం
బీ దాంపత్యమునం జిరాయువయి నెమ్మింబొందుగాకెంతయున్.

నాల్గవచరణమున సంధివశమున 'ఈ తోఁగూడిన బిందుపూర్వక భకారమునకును, నెమ్మికలోని 'మి' యను దానికిని యతిగూర్చుటచే నఖండయతియని వారభిప్రాయపడినారు. 'బై మీదాంపత్యమునన్' అనియే వ్రాతప్రతులందును గల పాఠము. ఈపాఠమే యుక్తము మూలానుగతమును. సంస్కృతము నందిట్లున్నది.

శా. వైదర్భీబహుజన్మనిర్మితతపఃశిల్పేన దేహశ్రియా
నేత్రాభ్యాం స్వదతే యువాయ మనసీవాసః ప్రసూనాయుధః

గీర్వాణాలయసార్వభౌమ సుకృత ప్రాగ్భార దుష్ప్రాపయా
యోగం భీమజయానుభూయ భజతా మద్వైత మద్య త్విషాం.

సం. నైష. ౧౫. ౮౭

ఈ శ్లోకమునందలి 'యోగం భీమజయా' అనుదాని కనుగుణమైన యనువాదము 'భీమీదాంపత్యము' అనునది. శ్రీనాథుని నైషధము చాలవఱకు మూలానుయాయియే. పెక్కుపదములు సమాసములు అనువాదమునందు యథాతథముగ నున్నవి. ఇతఁడును పరిషత్తునందలి తాళపత్త్రప్రతులు పెక్కింటిలో నీపద్య మీక్రిందిరీతి నున్నది.

శా. వైదర్భీబహుజన్మనిర్మలతపోవర్ధిష్ణుతల్లోచన
స్వాదుప్రౌఢవిలాసుఁ డీవసుమతీచక్రేశపుష్పాయుధుం
డాదిత్యాలయ సార్వభౌమ సుకృతాహంకార దుష్ప్రాపభై
మీదాంపత్యమునం జిరాయువయి నెమ్మిం బొందుఁగా కెంతయున్.

పంతులుగారు చూపించిన 'దుష్ప్రాపవంబు' అను పాఠ మసమన్వితము. మూలాననుగుణమును. కావున నిక్కడ వా రనుకొనిన యఖండయతి లేదు.

3

ఉ. కైపెక్కి ప్రసూనములఁ గురియు వేసలి పిడిచి కొప్పుఁబెట్టుచో.

కైపెక్కు అనునపుడు కైపు + ఎక్కు అనుకొని సంధివశమున "ఎ" తోఁ గూడిన "ప" అనుదానికిని వేసలిలోని వేకును యతి చెల్లించుటచే వారనుకొనిన యఖండయతి యని పంతులుగారి యభిప్రాయము కాని శ్రీనాథుఁడు దీని నేకపదముగనే గ్రహించినట్టు లీక్రింది హారవిలాసప్రయోగమును బట్టియుఁ దెలియుచున్నది. ఇది యుక్కయవంటి దగునుగాన నుభయముతోడను యతి చెల్లవచ్చును.

గీ. శ్రవణకల్హారముకుళంబు జాఱకుండ
విరులఁ గీల్గొప్పు వదలి కైపెక్కకుండ.

హార. ౩. ౮౫

కావున నిదియు లాక్షణికసమ్మతమే. దీనఁ బాఠకులు శ్రీనాథుఁడు పంతులుగారనుకొనిన యఖండయతి వాడలేదని యెఱిఁగెదరు గాక.

మంచన— కేయూరబాహుచరిత్రములో—

ఉ. శ్రీవసియించుఁగాక సుఖసిద్ధి వహించి యశేషబంధుహం
సావళియుం బ్రహృష్టరతిశాంతిసముత్కరషట్పదంబు నై.

'ఆవళి' లోని ఆ' తోఁ గూడిన 'సా' కును, శాంతిలోని "శా" కును అఖండయతి యని వారి యభిప్రాయము. ఆవళి అను పదము ఆఙ్ అను ఉపసర్గతోఁగూడిన వల ధాతువుకంటె ఇన్ ప్రత్యయము చేర్పఁగా సిద్ధమైనరూపము. ప్రాదియతిలో నంతర్భవించును. ఇట్టిది ప్రాదియతి యెట్లగునో వెనుకఁ దెలిపియే యున్నాఁడను. కావున నిదియు లాక్షణిక సమ్మతమే.

మఱియు సీతాపుర వ్రాఁతప్రతియందలి పాఠమిట్లున్నది.

హం, సావళియుః బ్రహృష్టరసికార్థిసముత్కరషట్పదంబునై.

ఈపాఠమున అర్థసంశుద్ధి గలదు. అఖండ యతిలేదు.

కేతన—విజ్ఞానేశ్వరీయములో

క. ఎవ్వరు లేనెడ నొక్కఁడు
నొవ్వంగా నడిచెనేని నొప్పికొలఁదియున్
జివ్వకతము నరయందగు
నొవ్వి న్వాఁ డెగ్గులాడు నుత్తమునైనన్.

విజ్ఞా. ప్రాయ. ౧౦.

(నొవ్వి=వేదన.)

ఈపద్యము నాల్గవచరణమున నొవ్విన్‌లోని 'నొ' కిని, ఉత్తమున్ అను పదమునందలి "ఉ" తోఁగూడిన 'ను' కును యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యనుకొనినారు. కాని పరిశీలింపఁగా 'నొవ్విన్' అను పాఠమున నర్థము పొసఁగకున్నది. ఎవ్వరు లేనిచోట ఒకఁడు వేఱొకని

హింసించెనేని, ఆతని నొప్పిపరిమితిని జగడమునకుఁ గారణమును శిక్షించువాని కరయఁదగు. వాఁడు అనఁగా హింసింపఁబడినవాఁడు అని యనుకొనినచో ఉత్తముఁడైన నెగ్గులాడు ప్రసక్తి యేముండును. హింసించినవాఁ డాతానియెడ నుత్తముఁడు కాఁడుగదా. శిక్షించురాజు నెగ్గులాడుట యశక్యముగదా ? ఇఁక నే యుత్తము నాతఁ డెగ్గు లాడువాఁడు

మఱియు నిట తాళపత్త్రప్రతిలోఁ బాఠమిట్లున్నది. "ఒవ్వని వాఁడెగ్గులాడు నుత్తముఁడైనన్." ఒవ్వని వాఁడు. గిట్టనివాఁడు. అనఁగా నసిగాఁ బరిశీలింపనిచోఁ గిట్టని వాఁడెంతటి యుత్తముఁడైన నెగ్గులాడు నుగాన బాగుగాఁ బరికింపవలయుననుట యుక్తము. ఈ పాఠమున యతి వారనకొనినది కానరాదు. ఇదియే మూలానుగతము. సంస్కృతవిజ్ఞానేశ్వరీయ మీప్రసంగమునఁ బరికింపుఁడు.

శ్లో. అసాక్షికహతే చిహ్నైర్యుక్తిభిశ్చాగమేన చ
ద్రష్టవ్యో వ్యవహారస్తు కూటచిహ్నకృతో భయాత్.

యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ౨. ౨౧౨

విజ్ఞానేశ్వరీయము:- యదా కశ్చిదహ మనేన హత ఇతి రాజ్ఞే నివేదితే, తదా చిహ్నైర్వ్రణాదిస్వరూపగతైర్లింగైః, యుక్త్యా కారణప్రయోజనపర్యాలోచనాత్మికయా, ఆగమేన జనప్రవాదేన, చశబ్దాద్దివ్యేనవా, కూటచిహ్నకృతసంభావనాభయాత్ పరీక్షా కర్తవ్యా.

ఈ రీతిగ వ్రాయ మొదలిడిన పంతులుగారు 'తెలుగు' లోఁ జేటపఱచిన యఖండయతులేవియు నిలువఁజాలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమించినాఁడను. ఆంధ్రభాషాభిమానులు సవిమర్శబుద్ధితోఁ బరికించి, లాక్షణిక పథముల నుజ్జగింపకుండెదరుగాక యని వేడికోలు.

వ్యాసుని కాశీ వియోగము.

దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

వివిధగాథాపాథోధియు, వివిధధర్మరత్నఖనియు నగు స్కాందపురాణమును బ్రసాదించి లోకోద్ధరణ మొనర్చిన మహాకవి వేదవ్యాసభగవానుఁడు. భీమఖండము, కాశీఖండము, అను భాగము లందలి గాథలే. "కాశీఖండ మయఃపిండమ్" అనియు నందొకటి పేరుగాంచినది. ఈ రెండుభాగములందును వ్యాసులు క్షేత్రమహిమల నభివర్ణించియున్నాఁడు.

ఈ రెండు సంస్కృతభాగములను నిరుపమానముగా నాంధ్రీకరించినవాఁడు శ్రీనాథకవిరాజు. అందుఁ గాశీఖండమున నేడవ యాశ్వాసమున వ్యాసుఁడు కాశిమీఁదఁ గోపించుట, అను శీర్షిక మొదలించుమించుగా నెనుబది పద్యములలో వ్యాసుని జీవితమున జరిగిన యొక ముఖ్యఘట్టము రసవత్తరముగ వర్ణింపఁబడినది. అదే గాథ భీమేశ్వరపురాణద్వితీయాశ్వాసమున "అగస్త్యుఁడు వ్యాసునిఁ గాశిఁ బాసి వచ్చుటకుఁ గారణం బడుగుట" అను శీర్షికమొదలాయాశ్వాసము చివరవఱకు నతిలోకముగా వర్ణింపఁబడినది. కాని వ్యాసునికి సంబంధించిన ఈరెండుతావులందును పెక్కువిషయములు భిన్నముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఈవిషయభేద మాంధ్రమున నేగాక మూలభూతసంస్కృతకాశీఖండభీమఖండములలోఁగూడ గానంబడుచున్నవి. ఈభేదములు చూపుటయే ప్రకృతవ్యాసమునకు ముఖ్యోద్దేశము.

ఈ వ్యాసఘట్టమందలి కథాభాగ మిది. వ్యాసుఁడు కాశికనుఁ జేరి శిష్యులకుఁ బాఠప్రవచనముఁ జేయుచు మాధుకరవృత్తితో ముక్తిమంటపమునఁ బురాణములు సెప్పుచుండఁ గాశీకావిశ్వేశుఁ డీతనిభక్తిఁ బరీక్షింప నెంచి భిక్ష కలుగకుండఁ జేయుట. వ్యాసుఁ డందులకుఁ గోపించి కాశికాపురిని శపింపఁబూనుట. విశాలాక్షి ప్రాకృతకాంతయై వచ్చి యాతనికి భిక్షనొసఁగి కాశిని శపింపఁబూనిన యాతని మందలించుట. విశ్వేశుఁడు వ్యాసునికిఁ గాశిని వీడిపొమ్మని శాపమిచ్చుటయును.

గీ. బాదరాయణు భక్తి యేపాటియది యొ
యరయుదముగాని యతఁడు భిక్షాటనమున
కేఁగుదెంచినయప్పు డింటింట భిక్ష
కలుగకుండంగఁజేయంగ వలయు నీవు. (కాశీ. 7—129)

అని విశాలాక్షీమహాదేవుల పరీక్షతో నీకథ మొదలుపెట్టఁబడినది. ఈప్రారంభము మూలమునఁగూడ నిట్లేకలదు. "ఏకదా తస్య జిజ్ఞాసాం కర్తుం దేవీంహరోఽవదత్" అని. ఈవిషయము భీమఖండమున వ్యాసుఁడు శపింపఁబూనునవసరమున శాప ముపసంహరించి యిటు రమ్మని పిలిచిన విశాలాక్షీచే ననిపించినాఁడు.

"భిక్ష లేదని యింత కోపింతురయ్య
కాశికాపట్టణముమీఁదఁ గానిసేయ ?
నీమనశ్శుద్ధిఁ దెలియంగ నీలకంఠుఁ
డింత చేసెనుగాక కూడేమి బ్రాంతి ?"

(1) వ్యాసునికి భిక్ష దొరుకని దొక దినమా ? ఏడుదినములా?

"ఎన్నఁడుఁ జూడము న్వినము
నిట్టిమహాద్భుత మేమి చెప్పుదున్ గిన్నరకంఠి ...
నిన్నటినుండి యేము నిలు
నీఁగియు నంటిమి నిట్లుపాసముల్"

అనియు,

"...ఒక్క దినంబుమాత్రలోఁ, బొట్టకు లేక తిట్టెదవు పుణ్యగుణంబుల రాశిఁ గాశికన్,"

మొదలగు సందర్భములందు వ్యాసుని వచనమైన పైపద్యముచేను, గృహిణీవచనమైన రెండవపద్యముచేతను వ్యాసుని కొక దినముమాత్రమే భిక్ష లేదని కాశీఖండమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది. దీని మూలగ్రంథమునఁగూడ—

"తదహ్ని నాలభ ద్భిక్షాం సశిష్యః స మునిః క్వచిత్
ఉపోషణపరో భూత్వా తత్రైవాసీ దహర్నిశం,
అథాన్యేద్యు ర్మ్ముని ర్వ్యాసః కృత్వా మాధ్యాహ్నికం విధిం
ద్వితీయేహ్న్యపి యద్భిక్షా నలభ్యే తాతియత్నతః"

అని యుండుటచే నేకదినోపవాసమే స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంక భీమఖండమున—

"మే మేడునాళ్ళదనుకను
స్వామీ యుపవాసముండి జడిసితిమి మదిన్"
"కాశిలో నేడునాళ్లు నిష్కారణంబ
ఛాత్రులును నేను నిట్టుపాసంబు నడిపితి, ఏ"

"ఇద్దినంబున సప్తవాసరోపవాసాయాససంభూతప్రభూతరోషావేశంబున" అనియు:—

దీనిసంస్కృతమూలమునఁ గూడ

"సప్తసు హ్యుపవాసార్తా భృశం వ్యాకులితా వయం"
"కిం వక్ష్యేఽ స్త్యవమానీంద్రి కాశ్యాం సప్తదినా న్యపి
నిష్కారణోపవాసార్తాః"
"సప్తస్వేవ దినేషు త్వ మోదనాభావమాత్రతః"
"దినాని సప్త క్షుధయా బాధితా యూయముత్తమాః"

అనియు వ్యాసుని కేడు దినములు భిక్షలేకపోయెనని యున్నది. ఏడు దివసములు లేఁగలియుఁ బాముకకు జలియుఁ బుట్టక పెక్కురుశిష్యులతో బాధపడినవాఁడుగనుకనే యతనికిఁ బుణ్యరాశి కాశికనుగూడ శపించుటకు సమర్థమైన కోప ముదయించినది. ఇట్టిసందర్భమున వ్యాసుఁడు శపింపఁ బూనుటయుఁ జాలవఱకు యుక్తముగానే యున్నది.

"సప్తసుప్త్రోపవాసార్త్యా తీవ్రయేత్థం కృతోద్ధతిః" అనివ్యాసులే వచించియున్నారు.

మఱియు నిటం దెనుంగుకాశీఖండమునందలి వ్యాసులు క్షుధావ్యథకుం దాళంజాలక 'వాడవాడల నీపెద్దవలకాట' అని కాశికను దూషించుచు' భిక్షాన్నంబు పుట్టసిదినం బునుం గలదె ?

"కేపాడి మేలుకని నే
నేపాపాత్ముని మొగంబు నీక్షించితినో '
"భాజనంబులలోన నిప్పచ్చరంబు"
"ఉపవసింతుముగాక నేం డుడిగి మడిగి"

అనునవి మొదలగుదైన్యములు పలికినాఁడు. దీనికి మూలమునందలిమార్గము వేఱుగ నున్నది.

వ్యాసుల రెండవదినమునఁగూడ భిక్ష దొరుకకునికికిం గారణమేమనుచు "కాశికయందనిష్ట మేమైనఁ గలిగినదా? అన్నక్షయము గలిగినదా? పురవాసులకెల్ల రాజదండన మొక్కపరి సంభవించెనా? మాయందీర్ష్యచే నెవ్వరైన భిక్ష వారించిరా? ఏదేని యుత్పాతముచేఁ బౌరులు దురవస్థ కలవారైరా ?" అని యనేకవిధములుగా వితర్కించినాఁ డామహాత్ముఁడు. అంతేకాని యాంధ్రమందువలె దైన్యంబులు పలుకలేదు. మూలమందలి వ్యాసవితర్కరూపౌచిత్యము తెలుగున విలుప్తముచేయఁబడినది.

"ద్వితీయేహ్న్యపి యద్భిక్షా నలభ్యేతాతియత్నతః
అనిష్టం కించిదత్రాసీ న్మహాగురునిపాతజమ్
అన్నక్షయో వా సర్వస్యాం నగర్యా మభవత్ క్షణాత్
రాజదండోఽథ యుగపత్ జాత స్సర్వపురౌకసామ్
అథవా వారితా భిక్షా కేనాప్యస్మాసు చేర్ష్యయా
పురౌకసోఽభవన్ దుస్థా స్తూపసర్గేణ కేనచిత్"

అని పై వితర్కమునకు మూలము.

2. వ్యాసుని శిష్యులెందఱు ?

కాశీఖండమున:—

“అయుతసంఖ్యాశిష్యు లాయాయిపీఠుల
వేఱువేఱ భిక్ష వేఁడి తేఱ''

అనుపద్యమునుబట్టి వ్యాసుని శిష్యు లయుతముగా నున్నట్లు చెప్పఁబడినది. అయుత మనఁగా పదివేలు. దీనికి మూలమున ‘అయుతం మమ శిష్యా యే తై స్సపంక్తి మహం వ్రజే” అని యున్నది. ఈవిషయము భీమఖండమున “మున్నూరు శిష్యులును నేను” అని తెలుఁగునను, “ఉపావిశామ శిష్యాణాం త్రిశతీచాహ మగ్రతః’ అని మూలమునను గూడఁ గలదు. వ్యాసశిష్యులు మూఁడువందలా? అయుతమా? లేక అయుతమునకుఁ బెక్కురు అని యనుకొనుటయా ?

3. పదార్థావిష్కారము.

దీనినిగూర్చి కాశీఖండమున వ్యాసుఁడును శిష్యులును బంక్తి సాఁగించి కూరుచున్న వెంటనే విచిత్రముగా నులివేఁడికట్టావితోఁ బదార్థము లావిర్భవించినవి, భవనభర్త యన్నము దారవోసినాఁడు అని మాత్రము గలదు. దీనికి మూలమున—

“భోక్తు మేవోపవేశితాః
తద్దివ్యపాకసంభారాన్ దృష్ట్వా తదృషయః క్షణాత్
పరాం తృప్తి ముపగచ్ఛన్ ...
అతితృప్తిం సమాపన్నాః తే తదన్ననిషేవణాత్”

అని మునులు వచ్చుసరికే సమస్తభోజనపదార్థములును సిద్ధముగా నున్నట్లున్నది. ఇఁక భీమఖండమున మున్నూర్గురు శిష్యులతో వేంచేయుచున్న వ్యాసుని, గృహిణి సబహుమానముగా భోజనశాలకుఁ గొంపోయి వృద్ధానుపూర్వకంబుగ గూర్చుండఁబెట్టినది. ఆమెయనుమతిని దివ్యపురంధ్రులు చక్కని యనఁటాకు లిడినారు. గృహిణి పంక్తులన

డుమ నుండి పచారులొనర్చుచు గంధపుష్పాక్షతలచే మునులను బూజించి వినయముతో —

"ఇందఱుఁ గూడి శాంతి పతి
యింపుఁడు మజ్జనమాచరింపుఁ డ
ర్ధేందుకళాకిరీటునకు
నీయమృతాన్నము లీపదార్థముల్
మందగతిన్ భుజింపుఁడు స
మస్తజగత్పతి కాశికాపురీ
మందిరవిశ్వనాయకుఁ డు
మాపతి ప్రీతి వహించుఁగావుతన్."

అని మునులకందఱకు నాపోశనములు వోయుచుండ మునులపుడు "వండిన చోప్పునం బాగపు
వాసనయున్ బాగపాలుచందమున్
భాండసమృద్ధి... ...సర్వమంగళము"

అని వితర్కించుచు నిదేమిదేమఱు ? పదార్థములు లేక యీ యాపోశనము లేమి ? అనియు
"అరఁటాకు జూచినన్, ఝల్లనె గుండె యోగిరము శాకములున్
బాడఁగానరామికిన్
'పాత్రసంశుద్ధి కార్యంబు ప్రస్తరించి, యూరకుండిరి యిదియేమి
యొకొ ?...'

"కాని మీ మ్మాదివసంబును నిన్నటియట్లగాక" అనిబిక్కమొగములు పెట్టిరి. తరువాత నాసాధ్వి యొకమాట యన్నది.
"ఆరగింపుఁడు లెండు మీ కమృతమస్తు
ప్రొద్దుపోయెను జుండు..."

అని యంజలి యొత్తె. తోడన సకలపదార్థము లామెయమోఘవాగ్విలసనంబున నావిర్భవించెను. అప్పు డావిభావముఁ గాంచిము

ను లీమె నన్నపూర్ణమనుగా గ్రహింపఁగలిగిరి. సంస్కృతమునఁ గూడ నీకథాపోషణ మిట్లే యున్నది

"అథాస్మానర్చయామాస గంధపుష్పాక్షతైస్సతీ"
పంక్తిం పంక్తిం సమాసాద్య బ్రాహ్మణానాం వరాంగనా
సంతర్పణేన విప్రాణా మనేన భగవానయం
శ్రీకాశీపురవిశ్వేశః ప్రీతోభవతు శంకరః
తస్మిన్నవసరేహంచ సుమంతుః పైలజైమినీ
సవైశంపాయనశ్చాన్యే తర్కవ్యాకులతాం గతాః
న దృశ్యతే పాకచిహ్నం న చ భక్ష్యాదివాసనా
దృష్టే కదలికాపర్ణే జాయతే హృదయవ్యథా
... ...
అస్మాన్విలోక్య భోక్తవ్యం విప్రి అమృతమసు వః
ఆపోశనే గృహీతేఽభూత్తత్క్షణేఽన్నం చతుర్విధం
నానావిధాని భక్ష్యాణి...తత్ప్రభావో మహాద్భుతః''

ఈకథాపోషణము కాశీఖండమున లేదు. భోజనానంతరము మును లామెను విశాలాక్షిగా నెఱిఁగినట్లు చెప్పినాఁడు. అంతేకాక కనివిని యెఱుంగనిపిండివంట లన్నియు నావిందున మును లారగించినట్లు శ్రీనాథుఁడు మూలమున మృగ్యమగువిషయమును బెంచి కథాభాగమును బోషించువిషయమును దు్రించినాఁడు.

4. భిక్షాప్రార్థనము.

తెనుఁగు కాశీఖండమున నయ్యాదిమశక్తి, కమండలువు పగులనేసి శాపమీనున్న వ్యాసు నిటురమ్మని పిలిచినది. వెంటనే అందికొన్నది.

"అకంఠంబుగ నీవు మాధుకరభిక్షాన్నంబు భక్షింపఁగా
లేకున్కిం గడునంగలార్చెదవు మేలే లెస్స శాంతుండవే
నీకంటె న్మతిహీనులే కటకటా నీవారముష్టింపచుల్"

నీవు గొంతుమోవ తిండిలేక యంగలార్చెదవు గొప్పశాంతుఁడవే.

నేఁడు భిక్ష లేనికారణమున శివునియర్ధాంగియైన కౌశికను శపింపఁ జూతువా? బ్రాహ్మణుఁడవుగదా. నీ వేమన్నఁ జెల్లు ననియా? అని జాడించి వైచినది. తఱువాత,

"వైశ్వదేవాదివిధులు సర్వమును దీర్చి
యరయుచున్నాఁడు నాభర్త యతిథిరాక
నతిథి పంక్తికి రాకున్న నారగింపఁ
డొంటి నొకనాఁడు..."

"ఆఁకొన్నని న్నిప్పుడు హెచ్చుకుం దాడుట మముఁబోఁటిగృహిణులకు మెచ్చుగాదు" అనియుఁ బలికినది. దీనికి మూలమున,

"అథగచ్ఛన్ మహాదేవ్యా గృహద్వారి నిషణ్ణయా
ప్రాకృతస్త్రీస్వరూపిణ్యా భిక్షాయై ప్రార్థితోఽతిథిః
భగవన్ భిక్షుకాస్తావ దద్య దృష్టా న కుత్రచిత్
అసత్కృత్యాతిథిం నాథో న మే భోక్ష్యతి కర్హిచిత్
వైశ్వదేవాదికం కర్మ కృత్వా గృహపతిర్మమ
ప్రతీక్షతేఽతిథిపథం తస్మాత్త్వమతిథిర్భవ
వినాతిథిం గృహస్థోఽయ స్త్వన్న మేకో నిషేవతే
నిషేవతేఘం స పరం సహితః స్వపితామహైః
తస్మాత్త్వరితమాయాహి కురు మే పత్యు రీహితం
పతిర్మే బహుకాలీనః కాలం న సహతే చిరం
ఆసు గత్వా సమాగచ్ఛ..."

ఇందుఁ దెనుఁగులోనిరీతిగా ముందు విశాలాక్షి పలికినచండభాషితములుగాని హెచ్చుకుందాడుటలుగాని లేవు. ఎంతనేర్పుగా నుడివినదో పరికింపుఁడు. మఱియు,

"ఎంతయును కాల మీవ్రితం బిట్లు సెల్లె"
"వ్రతము తప్పి భుజింపంగ వలను గాదు"

అని తనయయుతసంఖ్యగలశిష్యులు దానును గలిసియే భుజింప నాధార

మనియు, అదోశవర్తిత మనియు వారినెల్లఁ బిలిచినఁ గాని నే నొంటిగ నీయింట భుజింపరా దనియుఁ దెనుఁగువ్యాసుఁ డనినాఁడు. దీనికి మూలమున

"అస్తి మే నియమః కశ్చిత్ న సిద్ధిః చేద్వ్రిజే చ్ఛభే,
ఏకభిక్షాం తదాహంతు కరిష్యే నాన్యథా పునః
అయుతం మమ శిష్యా యే తైస్సహం క్తి మహాం వృణే
అ స్తం యావ న్మయా త్యర్క్యః తావ ద్భోక్ష్యే న్యథా నహి"

అనియుఁ గలదు ఇఁక భీమఖండమున విప్రోత్తమా! శాప ముప సంహరించి యిటు రమ్మన్నది యాదిశక్తి. తరువాత.

'భిక్షలే దని యింత కోపింతురయ్య
కాశికాపట్టణముమీఁదఁ గాని నేయ ?"

"ఏడు దినంబు లన్నమున కొడ్డము వుట్టినయంతమాత్రలో
నేఁడుచుచున్నవాఁడవు మునీశ్వర నేఁడును నీదు ధీరతల్
పాడఱిపోయెనే శివునిభార్యకుఁ గాశికిఁ బుణ్యరాశికిన్
గాడు నొనర్పఁజూచెదవు గంతపుఁగ్రోధము పెచ్చు రెచ్చఁగన్"

నీవు విప్రుఁడవు గావ నేర మెంచరాదు. భిక్షకు రమ్ము, అన్నది. తరువాత వ్యాసుఁడు

"తల్లీ యిన్నిదినాలకేనియు సుధాధారారసస్యందిమై
యుల్లంబున్ సుఖయింపఁజేయుపలు కెట్లో వింటి నిప్పేటిలోఁ
బె ల్లాఁకొన్నకతాన నే నొకఁడనే భిక్షానకు న్వత్తునో
యెల్లాశిష్యులఁ గొంచువత్తునో ?" అనియు

అమ్మా! నీ విఁకభిక్ష నందఱము పంచి కుడిచి బ్రదికెదము ప్రాణంబు లందఱివి సమానమేగదా, అని యన్నాఁడు. వెంటనే యామె నీవు నీశిష్యులతోఁ గూడియే భిక్షకు రమ్మన్నది. దీనికి మూలమునః—

"కోపే నాలం న భిక్షేతి కాశికాయాం హరేణ తే

మనో దృష్టం కృతాన్వేత దన్నానాగమనక్రియా
సప్తస్వేవ దినేషు త్వ మోదనాభావమాత్రతః
రోదనం కురుషే. క్లాంతః కథం తాపసపుంగవః
తవ ధైర్యం వివేకశ్చ నష్టే. కిం పరయా రుషా
బత మానికలోత్తంస బాలచంద్రశిఖామణేః
ప్రియభోగపురంధ్ర్యాం తే కోపోఽస్మి న్నగరోత్తమే"

అని యున్నది, తఱువాత వ్యాసుఁడును:—

"మాత ర్మయా కథమపి స్థిత మస్మిన్ పురే చిరాత్
వాక్యం సుధారసస్యంది హృదయోలాసకారణం
భిక్షార్థ మేక ఏవాహ మాగమిష్యామి తే గృహం
శిష్యైః కిం వా ఖిలై స్సార్ధ మేకం సత్యంచ మే వద"

అనియుఁ బై రీతినే యున్నదిగాని శిష్యసహితభోజన మొక వ్రతముగాఁ బరిగణించినట్లు లేదు. పైఁగా నాతోపాటు నాశిష్యులకుఁ గూడ భిక్ష ననుగ్రహింపు మన్నట్లు సూచిత మైనది. గృహిణీసంభాషణము మాత్రము కాశీఖండమున కర్కశముగానున్న దనక తప్పదు.

౬. వ్యాసుని మందలింపుట.

"భోజనానంతరము ధర్మపత్నియుఁ దానును నాస్థానంబున సుఖోపవిష్టుండై బాదరాయణు రావించి" అని ప్రారంభించి కాశీనగరంబున కపరాధం బొనర్చిన వ్యాసునికిఁ దగినశిక్ష చేయఁదలంచి యీశాని:—

"ఎట్టు పురాణముల్ పదియు నెన్మిదిఁ జెప్పితి వెట్టు వేదముల్
గట్టితి వేర్పఱించి నుడికారపుసొం పెసలార భారతం
బెట్టు రచించి తీవు ఋషి వెట్టుయి లోకదినంబుమాత్రలోఁ
బొట్టకు లేక తిట్టెదవు పుణ్యగుణంబులరాశిఁ గాశికన్"

"క్రోధంబు ఫలమె నిర్మల, బోధమునకుఁ దీర్ఘవాసమున కుచితంబే,
క్రోధము వారాణసిపైఁ, గోపించిన విశ్వకర్త గోపింపఁడొకో"

"వారణాసి ముక్తిస్థానం తీర్థమునీఁద నెవ్వం డన్యాయము దలఁచు వాఁడు రుద్రపిశాచం బగు' అని దులిపివేసి యంకను జాలింపక యీశుమోము తిలకించినది. వెంటనే యాతఁడు

"కాశి నుండంగ నర్హుండు గాఁడు వీఁడు
వెడలిపొమ్మను మాటలు వేయు నేల ?"

అని పరుషాక్షరముల నధిక్షేపించినాఁడు పరమశివుఁడు. పాపము వ్యాసుఁడు ప్రముగ్ధుఁడై శంకరులఁ బ్రార్థించినాఁడు. అతఁడు వినక పుణ్యకాలములందును భూతలిక్షిని మాత్రము వచ్చుచుఁ గాశీవాసి నైదుక్రోశములయవలఁ బొమ్ము. నా ప్రాకారగోపురములు కానరా నంతదవ్వు పోపొమ్మని శంకరుఁడు మాయుచైనాఁడు. చూచితిరా దైవపరీక్ష యెంతదుఃఖాంతముగ ముగిసినదో! దీనికి సంస్కృతమూల మున రీతి వేఱుగ నున్నది.

మునులు భోజనానంతరము పో నుద్యుక్తులై యుండి శంకరునిచేఁ బార్వతి కనుసన్న చేయఁబడి వ్యాసుని ధర్మమునుగూర్చి ప్రశ్నించినది. అతఁడు సాధారణధర్మములు సెప్పుచు 'కోపము లేనిమాట' పరోక్ష—క్షానహానము విచార్యకారిత్వము, మున్నగునవి ముఖ్యధర్మము లనును. వెంటనే మహాదేవుఁ డా చెప్పినధర్మములలో నీయొద్ద నేమి గలవయ్యా? అని యడుగఁగా వ్యాసుఁడు మఱి మాటాడలేదు. అప్పు డీశుఁడు వ్యాసుని దెప్పుచు స్వార్థసిద్ధి నందక కోపముచే నెవఁడు శాప మిచ్చునో యాశాపఫల మెవఁడని యడుగ, వ్యాసుఁ డట్టివాఁ డాశాపఫలమును దానే యనుభవించు ననెను. అప్పు డీశుఁడు వ్యాసుని యపరాధ మొనర్త్రి తెలిపి శపించును. దానికి వ్యాసుఁడు గడగడ వణఁకుచు నంబికను శరణువేడి యష్టమీచతుర్దశీతిథులందుమాత్రము కాశీప్రవేశమున కర్హత గలిగింప నీశ్వరునితోఁ జెప్పు మని పాదములపైఁ బడును. పతి నడిగి యామె దానిని ముదలవెట్టును. ఇటుండ నీకథను దెనుఁగులో వేఱుగా గ్రహించి కొంత వికుచుట యేలోకో ? చూడుఁడు.

(వ్యాసఉవాచ)

"స్వస్యాంతఃకరణే మాత ర్మహా మిషాన్నమానదే
సవిమధర్మానాన్తోఽస్తి యత్త్వయా పరిచర్యతే
త్వమేవ ధర్మం జానాసి పతిశుశ్రూషణే రతా

(గృహిణ్యువాచ)

అయంధర్మో భవే న్మానసం క్రియతే చ స్వశక్తితః
సాధారణాని ధర్మాణి సంపృచ్ఛే తాని మే వద

(వ్యాసః)

"అనుద్వేగకరం వాక్యం పరోత్కర్షసహిష్ణుతా
విచార్యకారితా నిత్యం స్వధిష్ణ్యోదయచింతనం

(గృహస్థఉవాచ)

ఏషు ధర్మేషు భో విద్వం స్త్వయి కోఽస్తీహ తద్వద
ఇత ష్టసితవ ద్వ్యాసః తస్థా కించిన్నచోక్తవాన్.

(గృహస్థః)

త్వయ్యేవహి దయా సమ్యక్ స్థైర్యం త్వయ్యేవ చోత్తమం
త్వయి సంభావనాస్త్యేవ కామకోఽధవినిగ్రహే
త్వమేవ సమ్యగ్జానీషే వక్తుం చోద్వేగవర్జితం
త్వయ్యేవ సమ్యగ్దృశ్యేత పరోత్కర్షసహిష్ణుతా
విచార్యకారితాయాశ్చ త్వమేవ నిలయో మహాన్
మహ్యైకం బ్రూహి భో విద్వన్ శాపం దద్యాచ్చ యః కృథా
అలభ న్నాన్వర్థసంసిద్ధి మభాగ్యాత్త స్యకస్య? సః

(వ్యాసః)

యస్స్వార్థసిద్ధిమలభ న్నభాగ్యాచ్ఛపతి క్రుధా
సశాపః ప్రత్యుతభవేత్ శప్తు రేవా వివేకినః

... ...

... ...

తచ్ఛ్రుత్వా వేపమాన స్స పరిశుష్కోష్ఠతాలుకః
జగామ శరణం గౌరీం త్వరం స్తచ్చరణాగతః
ఉవాచ చ వచో మాతః త్రాహి త్రాహి భృశం రుదన్
పరిత్యక్తుమి సదా క్షేత్రే ప్రతిభూశంచ పార్వతి
దిశ ప్రవేశనాదేశం నేశ స్త్వద్వాక్యలంఘకః
ఇత్యుక్త్వా తేన మునినా భవానీ కరుణాజనిః
ముఖం మహేశితు ర్వీక్ష్య తథేత్యాహ తదాజ్ఞయా"

ఇంక భీమఖండమున నీవిషయము పార్వతీ పరమశివు లిరువురును ఋషులెల్ల భుజించి శయనించియున్న పరిదేశమునకే వచ్చిరి. తోడన ఋషిసంతోషసంత్రాసములలోఁ బ్రత్యుత్థాన మొనర్చినాఁడు. నమస్కరించినాఁడు. దండపెట్టినాఁడు. వెను వెంటనే శంభుఁడు కోపసంరంభుఁడై

"ఓరి దురాత్మ నీ నిరముష్టిం పచాభాస యోజనగంధ ప్రథమపుత్ర దేవరన్యాయదుర్భావనాపరతంత్ర బహుసంహితావృథాపాఠపఠన భారతగ్రంథగుంభన పండితంమన్య"

అని మొకలిడి నీవా, కాశికను శపింతువటే "పాము నిర్భాగ్య మాయూరిపాలము వెడలి, యెచటికేన్ శిష్యులును నీవు నీతుణాంబ"

"పోక నడగొట్టి తేనియుఁ, రాకింతుఁ జుమీ మొగంబు రాచట్టువయున్,
శ్రీ కాశిక నిందించిన నీకింతట నేలపోవు నీచచరిత్రా"

అని చెప్పఁ బెట్టరాని కఠినోక్తులు నుడివెను. అహా! భక్తుని భక్తి పరీక్షింపఁబూని యాతని నెన్నే చిక్కులు పెట్టిన భగవంతుని పరీక్షాపాక మెంత సున్నితమో పరికింపుఁడు ? అప్పుడు వారియడుగులం బడినాఁడు వ్యాసుఁడు. అంబ కనుగ్రహము గలిగినది. దీనికిఁ గారణము

"కాశి శివునకు శుద్ధాంతకాంత గాన
దానిపై నగ్గి కోపపాత్రంబ నైతి
కాశి గౌరికి సవతియే గాన, నేను
దానిపై నగ్గి ప్రేమపాత్రంబు నైతి"

అని వ్యాసుఁడు మున్నె చెప్పికొనియున్నాఁడు. అప్పుడు

"వెఱవకు మోకుమార వది వేలవిధంబులనైన నిన్ను నే
మఱవ మతోడకం జనుట మాని సుఖంబున దక్షవాటికిం
దుఱఁగలిగొన్న సమ్మదముతో గమనింపుము భీమనాయకుం
డెఱిఁగొఱలేని వేల్పు నిఖిలాభ్యుదయంబులు నీకు నమ్యెడున్"

అని యోదార్చి పంపినది భవాని. సత్యముగా నీవిశ్వేశ్వరప్రవృత్తికై వ్యాసునికప్పు డెట్టి యభిప్రాయమున్నదో * గ్రంథముననే స్థానాంతరమున నాభావము వెల్లడించియున్నాఁడు. చూడుఁడు.

బాదరాయణుఁడు కాశికి శిష్యగణముతోఁ గైవల్యసిద్ధికేఁగియున్నాఁడు. మనమును బోవుదమురెండని మైత్రావరుణ బృహస్పత్యత్రి భరద్వాజముఖ్యులగు మునులును బ్రయాణమై కాశికేఁగిరి. అప్పటి పురజనులవలన విషయము తెలిసికొన్నారు. అప్పుడువారు

"కిమర్థం బత విశ్వేశః స్వయం కోధాకులోఽభవత్
దినాని స ప్తాదత్వాన్నం పరిపీడితవా నయం
శిష్యసందోహసహితం మునీంద్రం బాదరాయణం
ద్వైపాయనం ధిక్కృతవాన్ సోఽపి కాశీపతి స్స్వయం
పాత్రై రస్మా నతో కథం కృపయా ధారయిష్యతి. ౧౮ అ౧౮-౨౦
"కూడుపెట్టక యేన్నాళ్ళు కుతిలపఱచి, గాసిసేయుట యిది తప్పుగా
దె తనకుఁ ఎదురు కెదురేల కోపించె నిందుధరుఁడు, అకట గుడ్డెఱి
బాదరాయణునిమీఁద"
"ద్వైపాయనముని వెడలం, దోలించిన కోపగాఁడు ధూర్జటి యీకా
శీపతి మనలను నమకం, పాకుఁడై యిచట నేల బ్రదుకఁగనిచ్చున్"

అని యనుకొంచు గిరుక్కున దక్షపురికి బయలు వెడలినారు.

ఇంక దీఁకి మూలముగూడ సరిగానేయున్నది. ఆంధ్ర కాశీఖండ ఘట్టమునకును దానిమూలమునకును గథాసంవిధానమందు మార్పును అరెంటికంటె భీమఖండమందు భేదమును జూపట్టుచున్నది. కాశీఖండ

మున నీశాని వ్యాసుని నిందించినది. ఈశుఁడుఁ శాపమిచ్చినాఁడు. భీమ ఖండమున నీశుఁడే వ్యాసుని నతిపరుషముగా నిందించుటయు శాప మిచ్చుటయు జరిగినది. భవాని యోదార్చి ధైర్యముచెప్పి వ్యాసునికి ముందుదారి చూపి యాశీర్వదించినట్లు లున్నది సంస్కృత కాశీఖండము నఁగూడ వ్యాసునిచే శరణుపొందిన దేవి కొంత కరుణించి పుణ్యతిథు లందుఁ గాశీపరివేశమునకు సెల నీయఁగాఁ దెనుఁగున శివుఁడే దానిని ముదలవెట్టినాఁడు. మఱి పార్వతిమాటయే లేదు. మఱియు భీమఖండ మున "ఆకంఠపూర్ణం నిశ్శంకం భుక్తవంతో వయం తథా" అను ఋషు లమాట కాశీఖండమున "ఆకంఠంబుగ నీవు మాధుకరభిక్షాన్నంబు" అని పార్వతిచే ననిపించినాఁడు, వ్యాసుఁడు భిక్షకు రమ్మనిన గృహిణిని "కమలలోచన, నీలవేణి, బింబాధరోష్ఠి" అని సంబోధించినాఁడు. మూలమున "భద్రే! కాత్వం కుతః ప్రాప్తా పూర్వం దృష్టా న కుత్రచిత్ మన్యే ధర్మమయీ మూర్తిః కాచ త్వం శుభిమానసా, త్వద్దర్శనాత్ పరాం ప్రీతిం సంప్రాప్తానీంద్రియాణి మే అని మొదలిడినాఁడు. దీనికి "నిత్యం భిక్షే చరంతం త్వాం భిక్షాం శిష్యాగ్రైర్వృతం, త్వామేవమాం నో జానీషే జానే త్వా మహమేవహి" అనియు నామె చెప్పినది. తెనుఁ గున నిది మృగ్యము. మూలమున సుభగే, శుభలోచనే, సుందరి" అనునట్టి సంబోధనములే యున్నవి. 'వేనలి పాటపాట నరవెంట్రుకతోఁ దిలకింపలాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గైసడలి వ్రేఁకని చన్నులు పాలవంకలై, కా నసియార్ప వాలుఁదెలికన్నులఁ గల్కితనంబు పీడ్కొ నన్' ఒక స్త్రీ పిలిచినట్లు వర్ణించిన శ్రీనాథుఁడు మున్మున్నే వ్యాసు నిచేఁ బలికించినాఁడు. మఱియుఁ బై పద్యమునకు మూలమున,

అథ గచ్ఛన్ మహాదేవ్యా గృహద్వారి నిషణ్ణయా
ప్రాకృతస్త్రీస్వరూపిణ్యా భిక్షాయై ప్రార్థితోఽతిథిః"

అనియే యుండ నామె కచకుచాదులు దెనుఁగున వర్ణించినాఁడు. ఇది ప్రాకృతస్త్రీ వివర్ణమై యుండనగును. మఱియు వ్యాసుఁడు భిక్ష కేఁగినపుడు

"వండుచున్నార మను నొక్క వనజనేత్ర
తిరిగి రమ్మను నొక్క లేదీవఁబోఁడి

దేవకార్యంబు నేఁ డనుఁ దెఱవ యోర్తు
ద్వాఃకవాటంబుఁ దెఱవదు వసితి యొకతె'

అనునవి మొదలగు నిషేధవాక్యములు, చర్యలు నమూలకము లు. ఐనను నివి యథార్థ్రిమున సుందరములు.

పురాణములు గీర్వాణభాషలో రచించిన మహాత్ముఁ డొక్కఁడే. అతఁడును వ్యాసమహర్షి. ఇతి వృత్తము వ్యాసునికి సంబంధించిన పరాభవరూపమైనగాథ. అట్టితఱి వ్యాసభగవానుఁడు సంస్కృతభీమ కాశీఖండముల రెంటను దనగాథ భేదభూయిష్ఠముగా వ్రాయుటకుఁ గారణమేమో? కాశీఖండమునఁ దనకుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గ్రియా రూపమున సమభూతమైనసంగతి భీమఖండమునాఁటి కొకరితోఁ జెప్పు ట రూపమున ననుకరింపవలసివచ్చినాఁడు. చిన్న చిన్న మార్పులున్నను సంగతముగా నే యుండను. కాని తనకుఁ గల శిష్య సఖ్యను, తనకు శాప మిచ్చినవారి విషయమును, తన్ననుగ్రహించినవారివిషయము ను, తనకుఁ గాశిలో భుక్తి దొరకని దినములసంగతియుఁ, దన కిచ్చిన శాపసంగతి విషయమును భిన్న భిన్నముగాఁ జిత్రింపవలసినంతపని అపు గాని మఱియొండుగాని సంభవించునా?

శ్రీనాథకవిరాజు సంస్కృతమున వ్యాసుఁ డెట్టివాఁడో తెనుఁ గున నీతఁ డట్టిసిద్ధహస్తుఁడు. తాను పరివర్తించునపుడు మూలములందలి విరోధఘట్టములఁగూర్చి యేమనుకొనెనో? పురాణములపైఁ బూర్వప క్షము మన కేలయని యున్నదున్నటులే రచించె ననుకొందమా? మూల మునసున్న మంచిమంచిసంవిధానముల మార్చినాఁడే. కొంతస్వతం త్రించినాఁడే. ఈగాథ నిట్లు పరస్పరవిరుద్ధముగా రచింప నేలొకో? ముఖ్యముగా శ్రీనాథుని భాషాంతరీకరణపద్ధతి, నైషధము, కాశీఖండ ము, భీమఖండములనుబట్టి చూడ మూలములందున్న మహాతరవిషయ ములెన్నో యాతనియాంధ్రీకరణమున లోపించినవు, లేనివి కొన్ని పెరిఁ గియు రుచిభేదము ననుసరించియుఁ గొన్ని మార్పులతోఁ జేరియుండె ననక తప్పదు. (ఓమితి శివం)

శివలీలావిలాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరమణీరమణీయవి
హారనవాకార నీరజాతతనీలో
దార పరిలిప్తచందన
దోరస్తర యల్లవిభుని దొడ్డమహీశా!

వ. అక్కథకుండు శౌనకాదిమహర్షుల. కిట్లనియె.

అయిదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల
చంద్రధారణాఖ్యఁ జదురొందు నది జగ
ద్ధితవిధావితానచతురసరణి.

వ. ఒక్కనాఁడు దక్షప్రజాపతి చంద్రు రావించి నిజకన్యాసముదయంబులోన నశ్వన్యాదులగు నిరువదియేడ్వురు వామలోచనలతనికిఁ బెండ్లిచేసి సముచితంబుగా నిట్లనియె.

క. సిరికి నిజస్థానంబవు
సరసుఁడవు సుధామయుఁడవు సత్కాంతి మనో
హరమూర్తివి శివకీర్తివి
పరిపూర్ణుఁడ వెల్లకళల భవ్యుఁడ వగుటన్.

క. ఇరువదియేడ్వురఁ గూఁతుల
వరుసన నీ కిచ్చినాఁడ వారల నెపుడున్
సరిగా మన్నించుచు శుభ
చరితంబున సత్యనిష్ఠ జరుపందగుఁగా.

ఉ. నావుఁడు శీతభానుఁడు మనంబున వేడ్క దలిర్ప దక్షు సం
భావనచేసి మీ రిటులు మన్నన నానతియిచ్చినట్ల నే
నీవనజాక్షులందుఁ జరియించెద నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ పల్కి యా
దేవులఁ దాను నాత్మవసతిస్థలి కేఁగె సుఖానువర్తుఁడై.

క. చని యాచందురుఁ డందుం
దనియక యాసతులతోడఁ దగవును సత్యం
బును మెఱయఁ గొంతకాలము
మనసిజతంత్రములఁ దేలె మానస మలరన్.

వ. అంత నంబుజముఖు లందఱయందును నమంద చాతుర్య గుణరోహిణియగు రోహిణీకాంత యొక్కతెయ చంద్రునకుఁ బ్రాణ వల్లభ యయ్యె; నతండును గాముకతాపవశంబున సత్యధర్మంబులు విడిచి పాపకర్మంబున కొడిగట్టి యితరకామినులయెడ దుర్లభుండయ్యె; నిట్లు పతివిముక్తలగుచున్న తద్భార్య లిరువదియార్గురును నొక్క నాఁడు తండ్రిపాలికిం జని తమపరాభవంబు విన్నవించి పాలిండ్ల మీఁదఁ గాటుకకన్నీరు గారుకొన నన్యదుఃఖంబుల నేడ్చి రట్టియెడ,

క. తనయాపరాధియగుచుం
దనయాడిన నాఁటి సరవి దప్పినశశిపైఁ
గనలుచు దక్షుఁడు నిప్పులు
కనుఁగొనలను నిండి కురియఁగా నిట్లనియెన్.

ఉత్సాహ. నలినసంభవాదిసురులు నాతపఃప్రభావసం
కలితతేజమునకు వెఱచి కన్నుసన్న మెలఁగఁగా
జలజరిపున కిట్లు మదము సంభవించె నక్కటా
తలఁపఁడయ్యె నన్ను జడుఁడు తారతమ్య మెఱుఁగకన్.

క. ఇది యేఁటికి నను బోటికి
మది నునుపఁగ నిపుడయేని మానమదంబు
న్వదలించెద మామకకో
పదహనశిఖిశిఖలచేతఁ బాడఱి పోవన్.

వ. అని నిర్ణయించి చంద్రుఁ దలంచిన నతండును తత్క్షణంబ భయకంపమానమానసుండును, నితాంతచింతాభరపీడ్యమానుండును, నగుచు వచ్చిన నమస్కరించి వడ వడ వడంకుచున్నఁ జూచి, యేచిన యాగ్రహంబునఁ గటంబు లదర దక్షుండు భ్రుకుటిభయంకరాక్షుం డగుచు నలనితో నిట్లనియె.

క. ఓరీ! దోషాకర! యిటు
దూరీకృతభయతఁ దగవు దొరఁగుచు నాకున్
వారక యవమతి దలఁచితి
వేరె కలరె దిక్కు నీకు వెస నే నలుగన్.

మ. అని దుర్వారసమగ్రరోషమునఁ దోయంబు ల్గరాబ్జంబునం
గొని, నానాఁటికి మొండి మొండి మిగుల న్ఘోరంపు దుఃఖాంబుధిం
దనియం దాపులుఁగా మునుంగు మనుచు న్దక్షుండు శాపించెఁ జం
ద్రుని నానాభువనానురంజన విధాబాధప్రభాసాంద్రునిన్.

వ. ఇట్లభిశప్తుం డగుచుఁ గువలయాప్తుం డక్కడం గదలి యరిగి, తచ్ఛాపంబునకుం బ్రతివిధానంబు గానక దినదినంబునకుం బరిక్షయించుటఁ గరంబు కృశతనొంది కందిన యంగంబును నెడతెగని విచారభయంబును గల్గి సిద్ధాశ్రమంబున నిలిచి యనన్యసామాన్య నియమంబు నడుపుచు మహాపదలకు నుపసంహారణంబు శివస్మరణంబు గావునఁ దద్భంగి యంగీకరించి యి ట్లనియె.

క. పరమేశ భర్గ శాశ్వత
పరమోత్కవిధాన భువనవల్లభ వేదాం
తరహస్యవేద్య మాద్య
తకరుణాపరతంత్ర నన్నుఁ గావు గిరీశా !

క. అవ్యయ యక్షర ద్వయ స
ద్భవ్య సదావ్యక్తరూప ఫాలాక్ష జగ
ద్దివ్యప్రభావశంకర
సేవ్య ననుం గావు మభవ శివ పాపహరా !

క. భక్తజనలోల యీశ్వర
రక్త విరక్తాత్మ విశ్వరంజనలీలా
సక్త వివిక్త నిరంతర
శక్త ననుం గావు మభవ సర్వజ్ఞ హరా !

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులగు దాక్షాయణీయవల్లభ దివ్యనామంబు లుగ్గడించుచు నహార్యంబగు స్వశరీరకార్శ్యంబునఁ గళా మాత్రంబు చిక్కి చందురుండు జీవితనిరాశుండై యున్నసమయంబున నమృతమయస్ఫురణంబున మెఱయు తదీయకిరణంబులచేతఁ బ్రోది లేక యోషధులు విఫలత్వ మొందుటంజేసి లోకంబులకు దుర్గతి గవిసి ముఖంబులు గొదువపడువ బలహీనులగు నిర్జరులం దగిలి రాక్షసు లనేకవిధోపద్రవంబులు సేయఁదొడంగి రట్టియెడ, సమస్త రక్షణా (దురం) ధరుండగు నీశ్వరుండు దమదివ్యచిత్తంబునఁ జంద్రుదైన్యంబున నవధరించి తచ్ఛాంతికల్పనాచాతుర్యంబున,

మ. రజనీనాథునిపాలికిం బ్రమథవీరవ్రాతము ల్గొల్వఁగా
విజయంచేసెను జంద్రుఁ డత్తఱి శుభావిర్భూతసందర్భపూ
తజటాజూటకిరీటపాటల విధాధారాభిషేకాభిర
మ్యజయల్లక్షణసూచితాశ్రితనరాగాత్మత్వసారంభుఁడై.

వ. ఇట్లు సన్నిధిచేసిన యీశ్వరునకు నున్నపాటన యుండి యయ్యుడు విభుండు జీవమాత్రశేషుఁడు గాన లేవలేక మ్రొక్కి, చేతు లల్లన యెత్తి మొగిచి నిలిచి.

చ. అభయము విశ్వనాథ యభయంబు నిరంజనతామనోహరా
యభయము దేవదేవ యభయంబు విసర్గచికుజ్జ్వలాత్మకా
యభయము ఫాలనేత్ర యభయంబు జగత్పరిరక్షణవ్రతా
యభయము భక్తలోల యభయంబు దయాపరిషిక్తమానసా!

ఉ. వాలిన యాపదవర్ణవము వచ్చినవేళ సుపర్వసంఘముల్
గాలిడ నెందుఁ గానక బలంబఱి యూరక మున్గుచుండఁ బో
జాలిఁ బడంగనీక కడుఁ జాలి దయారసయానపాత్రలోఁ
దాలిచి దాని వెల్వఱచు దక్షుఁడ వీవకదయ్య శంకరా!

క. నినుఁ దక్క నితరశరణము
మనమునఁ బరికింప నెపుడు మామకభావం
బనుపమసాదరవీక్షణ
మునఁ జూడుము యార్తి నింకఁ బొడ వఱకుండన్.

వ. అని మఱియుం బెక్కుదెఱంగులఁ గరంబుఁ గాని మెలుఁగునఁ బలుకుచందురునిం గనుంగొని యీశ్వరుండు వెఱవకు, నేఁ గలుగ నీకు నాపద లెక్కడివి, నీవు మదీయరూపభేదంబ వని తలంపక దక్షుచేసిన దురితంబు వానిక యుండుఁగాక యేను నీకళ యొకటి మదీయశిరంబునఁ దాల్పఁగలవాఁడ, దానఁజేసి భవదీయశరీరంబు

నకుం బదేనాళ్లు వృద్ధియు నీమామామ యొసంగిన శాపఫలంబునం జేసి భవదీయశరీరంబునకుం బదేనాళ్లు హానియు సంఘటిల్లునవి యును నమరహితంబుగా నిచ్చితి నని యవధరించి యనంతర సమయంబున.

చ. అను యనుపేర నింపలరునారజసేకరుసత్కళ ల్మనః
ప్రమద మెలర్పఁగా నిజశిరస్థలిఁ దాల్చెను శంకరుండు భ
క్తమధురుఁ డుల్లసత్కరవికాసజటాచయరత్నపద్మసం
గమనవహంసశాబకము కైవడి నైవడి యుల్లసిల్లఁగన్.

క. ఆతూణచంద్రకళ చేఁ
జేతఃప్రియకరనిరూఢి శివుఁ డింపలరన్
నూతన విలాసలీలా
స్ఫీతంబగు మొగలిరేకు చెరివిన కరణిన్.

వ. ఆసమయంబున హరి విరించి ప్రముఖబృందారకులు విస్మయప్రకర్షంబుగాఁ గల్పకపుష్పవర్షంబులు గురియుచు నరుదెంచి భక్తరక్షణ కళాధురంధరుండగు కళాధరు నడుగులకుఁ బ్రణమిల్లి యంజలి ఘటించి, దేవా భవదద్భుతచరితంబు గొనియాడం దరముగాదు దక్షుండిచ్చిన దారుణశాపదహనంబునం జిక్కిన యీకపటనాటక కల్పనసూత్రధారతం బ్రపంచంబు నడుపుచున్నాఁడవు. వేదాంత శుద్ధాంతమహాగృహంబుల విహరించు దేవసింహంబవు నీవు. నిన్ను నస్మదాదులు దెలియంగ నెంతవారు. మాయందుఁ బ్రసన్నుండవు గ మ్మనుచు బహువిధంబులఁ బ్రస్తుతింప నప్పరమేశ్వరుండు వారలఁ గరుణావలోకనంబున నాదరించుచు నమృతాంశుని తోడ నింక నెమ్మది నీయధికారంబున కరిగి సుఖంబున నోషధుల కుం బరివర్ధనంబు సేయుచుండు మని! యీడ్కొలిపి నెయ్యంబునఁ జరించు మాటలాడి కమలాక్ష పూర్వసుపర్వసంతతుల ననిపి,

యక్కడఁ గదలి ప్రమథగణంబులు గొలువఁ గైలాసంబునకు విజ
యంచేసి యెప్పటియట్ల భాసిల్లుచుండె.

గీ. చంద్రధారణాహ్వయమునఁ జదురు మిగులు
నీశ్వరునిలీల నిష్టమై యెవ్వరైన
వినినఁ జదివిన వ్రాసినఁ దనరు వారి
కభిమతార్థసంపదలెల్ల నబ్బుచుండు.

ఆ జ వ లీ ల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల
వృషభవాహనాఖ్య విలసిల్లునది జగ
త్ప్రాతసన్మహత్త్వపూర్ణ మగుచు.

వ. ఉత్తమమహాపురుషుండగు ధర్మపురుషుం డభవుఁ గుఱించి పెద్ద
కాలంబతిఘోరనిష్ఠ నతిదుష్కరతపంబు సలుపుచున్నసమయంబున

సీ. సర్వబహిఃప్రదేశంబుల నొకరుండ
వివిధసత్తామాత్ర వెలుఁగువాఁడు
వేదశిరోగృహపీఠుల నొకరుండ
నిఖిలసంవిద్భంగి నిలుచువాఁడు
సనకాదిమునియోగిమనముల నొకరుండ
యానందమయలీల నలరువాఁడు
తత్తత్ప్రదేశభూతంబుల ... ...
యలఘు మాయాశక్తి వెలుఁగువాఁడు

గీ. దేవదేవుండు శ్రీమహాదేవుఁ డతని
భక్తివిశ్వాసముల కాత్మఁ బరిథవించి

యభయవరదానముఖ్యచిహ్నములతోడ
దయదలిర్పంగ వచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యె

క. సన్నిధి యగ్రమహీస్థలి
సన్నిధి చేసినదరిద్రుఁచాడ్పున నతఁడు
న్నిన్నందు సంతసంబున
నన్నగమందిరుని నిర్మలాంఘ్రుల కెరఁగెన్.

వ. ఇట్లు ప్రణమిల్లి యంజలి ఫాలపట్టికం గదియించి.

ఉ. ఆరసిచూడఁ బావకపదాంబుజసేవ సమీపలబ్ధమం
దార ముదాపరికాశనవిధాన ముదారము గొంగునందు బం
గారము మోక్షసంపద కగారముఁ గామ్యధనంబులిడ్డ భం
డారము జన్మపాదపకుఠారము భక్తులకు న్మహేశ్వరా!

ఉ. దక్షిణవామగాత్రములఁ దామరసాసనునిం జనార్దనుం
దక్షిణతావిజృంభణము దద్దయుఁ జేర సృజించి సృష్టిసం
రక్షణసత్త్వభుత్వము గరంబు దిరంబుగ వారి కిచ్చి సా
రక్షణయుక్తలీల దనరం దనరారుదు నీవు శంకరా!

వ. అని మఱియువివిధభంగులం బ్రస్తుతివాక్యముఖరుండగు ధర్మపురుషు
ననుకంపదిలకింపఁ బ్రసాదరససంపదనభిషేకించుచు నమ్మహేశ్వరుం
డతనితోడ వినుము నీవు నారూఢభేదంబవు, సకలభువనసంచ
యంబులకు నాధారభూతంబుగా నిన్నిట్లు ప్రభావంబునఁ గల్పించి
నాఁడఁ, దర్శింప నొక్కింతయు మనలోపల వేఱులేదు. మఱి
యెద్దిగోరి యీాదృశంపుఁదపంబు సలుపుచున్నాఁడవు. అడుగు మ
య్యభిమతంబు వి త్తంబుగా నలవరింతు; ననవుడుఁ గుతూహ
లంబున.

గీ. ధర్మపురుషుండు గ్రమ్మఱఁ దత్పదాంబు
జాతముల భూతలంబునఁ జాగి మ్రొక్కి
ఫాలమున రెండుచేతులు గీలుకొల్పి
వినయభర మొప్ప నిట్లని విన్నవించె.

క. నీవాహనంబు నగుచు
న్నేవాతప్పరత గలిగి చిత్తం బలరం
దేవా చరింప వేడుక
భావాంతరసరణి నొందు బాయదు నాకున్.

క. ఏతద్వర మొక్కండును
నాతతసదయత్వశీల! యలవడనిమ్మం
చాతఁడు మ్రొక్కినఁ బ్రీతిం
జేతఃప్రమదంబు మెఱయ శివుఁ డిట్లనియెన్.

గీ. విశ్వమయుఁడ నేను విశ్వంభరుఁడ వీవు
గలుగు నిక్కంబుగాఁగ మనకు
కడఁక వాహివాహకత్వంబువిధమును
నిర్మలప్రభావ ధర్మదేవ!

వ. ఇట్లు గావున నీవు సురభి మొదలుగాఁ గలుగు దివ్యగోవులకు భర్త వగుచు వృషభరూపంబు ధరియించి మాకు వాహనంబవు గమ్ము; నీకు నణిమాదులగు నెనిమిది సిద్ధులు మత్సామీప్యంబును సారూప్యంబును నిచ్చితి; ననియె నప్పుడు—సముదీర్ణప్రభావపరిపూర్ణ సుధాకరణ ముదాకరణకల్యరవళి మదాభదస్యదరీదృశ్యమానుండును, నదవష్టంభగుంభనపట్టఘురట్టఖరఖురపుట ప్రకటన నెరీనృత్యమానుండును, సాంద్రమహేంద్రనీలరుగ్జాలవిశాలకచవికచగుణాల వాలవిజృంభమాణుండును, కైలాసగండశైలాభచండకకుర కల కంఠసందర్భదరీదృశ్యమానుండును, నగణ్యలావణ్య రససింధుబు

ధుక తరంగాడంబరాలంబగణకంబళజటీహ్రియమాణుండును, నన
కల్పకల్పావసానపవమాన కత్యాలత్యావిలాసి విశ్వాసనపరిహ్రియ
మాణుండును, నై ధారాధరసముత్కరంబునుంబోలె పుష్కరావర్త
కీర్తనీయంబై, రాకాశశాంకమండలంబునుంబోలె సులభలక్షణోత్ప్రేక్ష
ణీయంబై, తుహినమహీధరంబునుంబోలె శివాధిరోహణోచిత
విధారమణీయంబై, రసాతలంబునుంబోలె నక్షుద్రచక్షుశ్శ్రవఃకమ
నీయంబై, తారాకాలంబునుంబోలె సుగ్రీవానందనీయంబై,
యామ్నాయసముదయంబునుంబోలెనవక్రమవదక్రమనిరూప్యంబై,
సత్త్వబంధనిబంధనంబునుంబోలె జనితమహాధ్వవిభావనీయంబై,
పారావారంబునుంబోలె ననంతసత్త్వసేవనీయంబై, విచిత్రాలం
కారంబునుంబోలె చిన్మయాకారంబునుం గలిగి యనేక సహస్ర
యోజనంబుల పొడవునం దనరెడు వృషభవల్లభుండయ్యె. నయ్యెడ
ననూనప్రణయంబున.

ఉ. రాజితభూధరేంద్రశిఖరం బధిరోహణ మాచరించు వి
భ్రాజితశారదాభ్ర మనుభంగిఁ బటీరతుషారమల్లికా
రాజవిచిత్రవర్ణరుచిరంబగు నవ్వృషభంబు నెక్కి య
వ్యాజవిభూతిమై శివుఁ డుదంచితనిర్మలమూర్తిశాలియై.

క. జలజాక్షు జలజగర్భా
దులు తత్సమయంబునం గుతూహలభావం
బుల వచ్చి యవ్విభుని యం
ఘ్రుల కెరఁగిరి నిజకిరీటరోచులు నిండన్.

వ. ఇట్లు ప్రణామంబు లాచరించి నిలిచి.

క. శ్రీధామం బగుచుఁ దనరు
నీధర్మము వాహనముగ నిజసరణి సుజా

గీ. ధర్మపురుషుండు గ్రమ్మఱఁ దత్పదాంబు
జాతముల భూతలంబునఁ జాగి మ్రొక్కి
ఫాలమున రెండుచేతులు గీలుకొల్పి
వినయభర మొప్ప నిట్లని విన్నవించె.

క. నీవాహనంబు నగుచు
న్నేవాతత్పరత గలిగి చిత్తం బలరం
దేవా చరింప వేడుక
భావాంతరసరణి నొందు బాయదు నాకున్.

క. ఏతద్వర మొక్కండును
నాతతసదయత్వశీల! యలవడనిమ్మం
చాతఁడు మ్రొక్కినఁ బ్రీతిం
జేతఃప్రమదంబు మెఱయ శివుఁ డిట్లనియెన్.

గీ. విశ్వమయుఁడ నేను విశ్వంభరుఁడ వీవు
గలుగు నిక్కువంబుగాఁగ మనకు
కడఁక వాహివాహకత్వంబువిధమును
నిర్మలప్రభావ ధర్మదేవ!

వ. ఇట్లు గావున నీవు సురభి మొదలుగాఁ గలుగు దివ్యగోవులకు భర్త
వగుచు వృషభరూపంబు ధరియించి మాకు వాహనంబవు గమ్ము;
నీకు నణిమాదులగు నెనిమిది సిద్ధులు మత్సామీప్యంబును సారూ
ప్యంబును నిచ్చితి; ననియె నప్పుడు—సముదీర్ణప్రభావపరిపూర్ణ
సుధాకరణ ముదాకరణకల్యారవళి మదాభదస్యదరీదృశ్యమానుం
డును, నదవష్టంభగుంభనపట్టఘుకట్టఖరఘుకపుట ప్రకటన నరీనృత్య
మానుండును, సాంద్రమహేంద్రనీలరుగ్జాలవిశాలకచవికచగుణాల
వాలవిజృంభమాణుండును, కైలాసగండశైలాభచండకుకుర కల
కంఠసందర్భదరీదృష్యమానుండును, నగణ్యలావణ్య రసనింధుబు

ధుర తరంగాడంబరాలంబగణకంబళజరీహ్యామ్యమాణుండును, నవ కల్పకల్పావసానపవమాన కఠిన్యాలక్ష్యవిలాసి విశ్వాసనపరిహ్రియ్య మాణుండును, నై ధారాధరసముత్కరంబునుంబోలె పుష్కరావర్త కీర్తనీయంబై, రాకాశశాంకమండలంబునుబోలె సులభలక్షణీ్రేక్ష ణీయంబై, తుహినమహీధరంబునుంబోలె శివాధిరోహణోచిత విధారమణీయంబై, రసాతలంబునుంబోలె నక్షుద్రచక్షుశ్రవఃకమ నీయంబై, తారాకాలంబునుంబోలె సుగ్రీవానందనీయంబై, యామ్నాయసముదయంబునుంబోలెనవక్రమవదక్రమనిరూపంబై, సత్ప్రబంధనిబంధనంబునుంబోలె జనితమహాధ్వవిభావనీయంబై, పారావారంబునుంబోలె ననంతసత్త్వసేవనీయంబై, విచిత్రాలం కారంబునుంబోలె చిన్మయాకారంబునుం గలిగి యనేక సహస్ర యోజనంబుల పొడవునం దనరెడు వృషభవల్లభుండయ్యె. నయ్యెడ ననూనప్రణయంబున.

ఉ. రాజితభూధరేంద్రశిఖరం బధిరోహణ మాచరించు వి
భ్రాజితశారదాభ్ర మనుభంగిఁ బటీరతుపారమల్లికా
రాజవిచిత్రవర్ణ రుచిరంబగు నవ్వృషభంబు నెక్కి య
వ్యాజవిభూతిమై శివుఁ డుదంచితనిర్మలమూర్తిశాలియై.

క. జలజాక్షు జలజగర్భా
దులు తత్సమయంబునం గుతూహలభావం
బుల వచ్చి యవ్విభుని యం
ఘ్రుల కెరఁగిరి నిజకిరీటరోచులు నిండన్.

వ. ఇట్లు ప్రణామంబు లాచరించి నిలిచి.

క శ్రీధామం బగుచుఁ దనరు
నీధర్మము వాహనముగ నిజసరణి సుజా

త్యేధుండగు నినుఁ గాంచుట
నోధూర్జటి మేము పుణ్యయుక్తుల మెందున్.

చ. రవి శశిమార్గరోధమునఁ బ్రాణుని హీనుని గూర్చి కుండలిం
బ్రవిమలభక్తి మేల్కొనినభావము మధ్యమహాంధమార్గతం
దవులు వడంగ నేకతమ తద్దయు నిర్మలబుద్ధి మానిపుం
గవు లనయంబు హంస ముని కాంతుకు ని స్వృషభేంద్రవాహనా!

వ. అనుచు బహుభంగులఁ బ్రస్తుతింప నమ్మహేశ్వరుండు వారలం బ్రసాదమధురావలోకనంబున నాదరించుచు నపూర్వతావిరాజమానంబగు వృషరాజయానంబునం దనచిత్తంబు ప్రమోదాయత్తంబుగా నక్కడఁ గదలి నిజాధివాసంబగు కైలాసంబునకు విజయంచేసి యథోచితవర్తనంబుల విహరించుచుండె.

గీ. వృషభవాహనాహ్వయమున వెలయునట్టి
యీసదాశివులీల సమిద్ధసరణి
వినినఁ జదివిన వ్రాసిన జనుల కొదవు
నలఘుతరధర్మలాభంబు లహరహంబు.

ఏ డ వ లీ ల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల
యది దనర్చుచుండు నవనిభృంగి ప్రసా
దాహ్వయమునఁ గలిగి యంద మగుచు.

చ. వెలయు నధీతసాంగబహువిశ్రుతవేదుఁడు నిత్యసత్యసం
కలితమనోజ్ఞభావణసికామవినోదుఁడు పాపసక్రమ
స్ఖలిత మహాతపశ్చరణసంస్కృతవేషుఁడు శంకరార్చనా
త్యలఘుగుణప్రమోదుఁడు శిలాదుఁడు నాముని యొక్క డుర్వరన్.

క. భృంగి యనుపేర నిర్మల
భంగివ్రతుఁ డతని కొప్పఁ బ్రభవించె సుతుం
డంగీకృత శివసేవా
మంగళసంగాంతరంగమహితుం డగుచున్.

క. నంది యనంగా మఱియు న
నిందితుఁ డాత్మజుఁడు సతతనిర్మలబోధా
స్పందిత శివభక్తిరస
స్యంది హృదయపంకజుండు సంభవ మొందెన్.

వ. ఆతనూజు లిర్వురయందు

సీ. హరుని కర్పణముసేయనిపదార్థావలిం
దలఁపునసైన నంటని ప్రతిజ్ఞ
హరుఁ దక్క నవుల నెవ్వరిని వేలుపులఁగా
మఱపునసైన నమ్మని ప్రతిజ్ఞ
హరిపదాంబుజయుగ్మ మనయంబు తలఁచుట
నగవులకైన మానని ప్రతిజ్ఞ
హరు నగరంబున కాదట నేఁగుట
కలలోనసైన దొరకని ప్రతిజ్ఞ

గీ. మసలె నిట్లు వీరమాహేశ్వరాచార
సారమార్గసంప్రచారకలన
పూర్ణపుణ్యగణ్యబోధక్రమాగాధ
సదమలప్రభావసంగి భృంగి.

ఉ. ఆడుఁ బినాకిసన్నిధి నవాభినయంబులు మీఱ నిచ్చలుం
బాడు మహేశులీలలుఁ బ్రబంధనిధానములం ఘటించుచుం
జూడఁడు శంభుతత్త్వగతి చొప్పడఁ జెప్పని శాస్త్రపద్ధతుల్
గూడఁడు రుద్రసేవలకుఁ గొల్వనిపందల నాతఁ డెన్నఁడున్.

సీ. ఒకవేళ చతురవేదోక్తమార్గంబున
శివసూక్తపఠనంబు చేయుచుండు
నొకవేళ నలఘుశాస్త్రోక్తమార్గంబున
శివపదస్మరణంబు సేయుచుండు
నొకవేళ నుపపురాణోక్తమార్గంబున
శివమంత్రజపములు సేయుచుండు
నొకవేళ వితతకల్పోక్తమార్గంబున
శివలింగపూజలు సేయుచుండు

గీ. కణఁక నొకవేళ నితిహాసకథితసరణి
శివమహాకథాకథనంబులు సేయుచుండు
గరిమ నొకవేళ వృథయును గాఁగనీక
విహితనిష్ఠాగరిష్ఠతామహితుఁ డతఁడు.

వ. ఇట్లు త్రిలోకసారంబగు శైవసదాచారంబు గలిగి దారుణతపంబు సలుపుచుండ ననేక దివ్యవర్షవ్రాతంబు లయ్యె; నంత నొక్క-సమయంబున.

సీ. ఏవేల్పుకింకరు లెల్ల వేలుపులును
నేవేల్పునకుఁ బ్రతి యెన్నఁబోల
దేవేల్పు భజియింతు రెల్లయోగీంద్రులు
నేవేల్పునకు ధర్మ మెక్కు-రింత
యేవేల్పు సంస్తుతు లెల్లవేదంబులు
నేవేల్పునకుఁ బర మెఱుఁగఁ గూడ
దేవేల్పు తర్కించు నెల్లవేదంబులు
నేవేల్పునకు ముక్తి యాని క్రీడ

గీ. యరయ నేవేల్పుమూర్తి లీయఖిలజగము
నిపుడు దాఁగాచుచున్నది యిద్ధమహిమ
దనర నావేల్పులీల ప్రత్యక్షమయ్యె
నభవుఁ డాతనిభక్తికి నాత్మ మెచ్చి.

గీ. ఇట్లు ప్రత్యక్షమగుటయు నీశ్వరునకు
వినయసంశ్రితమతి భృంగి వినుతిచేసె
తత్పదాంబురుహంబులదండఁ దనదు
మస్తకము నాత్మ భృంగాయమానముగను.

వ ఇట్లు ప్రణమిల్లి యంజలి రచియించి.

క. సత్యజ్ఞానానందమ
యాత్యలఘుశరీర యక్షరాద్వయతీలా
ప్రత్యయ నానాక్రమ శుభ
భూత్యమలవిహార దివ్యపుణ్యప్రభావా!

తరల. జయ పినాకమహాధనుర్ధర జన్మసంసృతిధూర్ధరా
జయ లలాటతటస్థలోచన సర్వధర్మవివేచనా
జయ శిఖాశ్రయశస్త్రభూషణ సత్కృపాగుణభూషణా!
జయ వృషాంక శివా యనశ్వర శర్వ శంకర యీశ్వరా!

క. అవ్యయ యతర్క్య యవిరళ
దివ్యయమేయప్రభావ దేవ నితాంతా
ప్రవ్యక్తాత్మవిధాయక
నవ్యామ్నాయాంతవిహరణప్రవర హరా!

వ అని మఱియు వివిధప్రకారంబులం బ్రస్తుతించిన భృంగిరిటిమనం బునం గలుగు నిజాంఘ్రిభక్తివిభవంబునకుఁ బరిణమించి వరంబు వేడుమని యామహేశ్వరుం డవధరించినఁ బునఃప్రణతుండును, కృతాంజలినిటలస్థలుండును నగుచు నతండు.

గీ. దేవదేవ! యిట్లు దేవర నాకుఁ బ్ర
త్యక్షమగుటనేఁ గృతార్థతముఁడ
నైనవాఁడ మున్నునైనను నింక నీ
వవధరింపు మొక్క యభిమతంబు.

క. చనునపుడు నిలుచునపుడును
గనునపుడును నిదుర మేనఁ గదిరినయపుడున్
మునుగాఁగ నెల్లయపుడును
నినుఁ దలఁపఁగనిమ్ము నాకు నిపుణత నీశా!

క. జననియు జనకుఁడుం జుట్టం
బును విద్యయు సఖుఁడు నర్థమును మఱి సర్వం
బును నీవు నాకు నెప్పుడు
నినుఁ దక్కఁగఁ బరుని నెఱుఁగ నేర మహేశా!

వ. అని విన్నవించుటయును శంకరుండు ప్రసన్నరసతరంగితం బగువీక్షి
తంబు లతనిమీఁద నిగుడించుచు నీకు నీయభిమతంబు నిసర్గసిద్ధంబు
గావునఁ బునరుక్తంబుగా వాక్రువ్వం బనిలేదు. మావలన నీ వసా
ధారణభక్తుండవు, ననురక్తుండవు నగుటఁ గామరూపకామగమనం
బులు గలిగి మత్సకాశంబున నిలిచి నిర్మలోపదేశంబులు నడుపుచు
నాకు నెన్నండు ప్రసాదపాత్రంబుఁ బరమపవిత్రంబును గమ్ము,
చనుదెమ్ము రజతాచలంబున కనుచు నతనిఁ దోడుకొని నిజస్థానం
బునకు విజయంచేసె; నది మొదలుగా నమ్మహానుభావుండు.

క. ఏకశివభక్తిసేవా
ప్రాకట తాత్పర్యధుర్యభావమున నిజ
శ్లోకము నితాంతచరితా
శాకంబుగ మెలఁగుచుండె సంచితభక్తిన్.

నవశోణరుచుల నందము లగు నెఱిజడల్
దలిరులుగా నొక్కదళువు మెఱసి
లలితవిలాసంబుగా బాలచంద్రుఁడు
విరిపువ్వుగా లెస్స మురువు వడసి

గీ. కరుణ మకరందధారగాఁ గరముచెలువు
గన్న శివుఁ డనునూతనకల్పతరువు
చూడఁ దరముగ ఫలలాభసూచకముగఁ
దనర నమ్మునిమెదురఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

క. ఆనంది యపుడు హరునకు
నానందితసరణి ఫాల మవనిం జోకం
గా నగుచుఁ గరము నగుచును
దా నతులితభక్తి నిటలతటమున్ జేర్చెన్.

క జయ వివిధోపనిషత్సం
చయశయన చరాచరాత్మ జగదయన ఘనం
జయ శశిరవినయనకృత
స్వయముదితజ్ఞానముఖ్య సౌఖ్యానయనా!

క భువనసిసృక్షారక్షా
త్యవనజిఘృక్షాత్వవస్థ వాగ్ధవనిటల
త్యవతార త ప్తతదభీ
ష్టవిశేష ప్రవాత జయ యసంయమజేతా!

క. పంచవిధఘ్న మదగజా
పంచత్వత్రాణవప్ర భావైకవిభా
పంచాననభావలస
త్పంచాక్షరమంత్ర జయ కృపాపరతంత్రా!

క. అనిబహువిఘ్నములఁ బ్రస్తుతు
లొనరింపఁగ నెలమిఁ బొంది యొగి నందికి ని
ట్లని యానతిచ్చె శంకరుఁ
డనయము ననుకంప చూపులందు నటింపన్.

చ. తలఁపఁగ నేనిరాని క్రియఁ దాపసపుంగవ నిష్ఠ యొప్ప నీ
వలవడఁ జేసినట్టిపరమాద్భుతఘోరతపంబుచేత నే
నెలమి వహించి యిప్పుడ యభీష్టఫలంబుల నిత్తు నంచు ని
ర్మలమతి వచ్చినాఁడను వరంబు వరింపుము సంతసంబునన్.

క. నావుడు శిలాదనందనుఁ
డావిశ్వజగద్విధాతయానతి విని త
త్పావనపదాబ్జములకుం
గేవలమగు భక్తి మ్రొక్కి కృతనిశ్చయుఁడై.

గీ. సరవి నింకను (నిట్లు) వత్సరసహస్ర
మేను మిమ్ము భావించుచు నింపుతోడఁ
దపము సలుపంగఁ జాల నచ్చపు మహాత్మ
మిమ్ము మఱి యొల్ల నెవ్వియు నిందుమౌళి.

వ. అని విన్నవించిన విని సదాశివుండు వెరఁగుపడుచు నయ్యభిమతంబు ప్రసాదించి యతని నవలోకించి నీవు దపంబున నిలిచిన యీమహీస్థలంబును నీపేర నందిమండలం బనుమహాతీర్థంబుగా నిచ్చితి మనిఁ యానతియిచ్చి యంతర్ధానంబు నొంది యభినందితానందంబున గైలాసంబునకు విజయంచేసె; నట నందియును సలబ్ధవరుండగు చుండి యొక్కవాసరంబున,

ఉ. కమ్రతరప్రమోద మెసఁగంగఁ దదాశ్రమభూమి డించి యా
తామ్రరుచిప్రపూర్ణనవతామరసాకరరమ్యమున్ ఫలా
నమ్రమనోజ్ఞశాఖతరుమధ్యము నై తనరారుచున్న యే
కామ్రకనామతీర్థమున కాదటమైఁ జని నిశ్చలాత్ముఁడై.

మ. హరునింగూర్చి మహేశు నెంచి గిరిశుం బ్రార్థించి దాక్షాయణీ
శ్వరుఁ గాంక్షించి త్రినేత్రుఁ గోరి రజనీశస్ఫారఖండాంశభా
స్వరు నుల్లంబునఁ జేర్చి సల్పెఁ దప మాశ్చైలాది యామోదియై
వరుస ద్దివ్యసహస్రవర్షములు దుర్వారంభఘోరంబుగాన్.

వ. అంత నతని దుశ్చరతపశ్శక్తికి దుర్ధరనిజభక్తికిం బ్రియం బందుచు నిందుధరుండు నిరంతరాజ్ఞాచరణప్రవణంబు లగుప్రధానప్రమథగణంబులం బిలిచి యేకామ్రకస్థలంబున మత్పరమభక్తుండును నిష్ఠురతపోయుక్తుండును నగుశిలాదపుత్త్రుం డున్నవాఁడు; మీ రక్కడి కరిగి సశరీరంబుగా నమ్మునినాథుని గనకవిమానంబుమీఁద నిడుకొని రమ్మని యానతిచ్చి పీడుకొలుప నవధరించినం జని.

క. తదనంతరంబ వారలు
ముదమున నేకామ్రతీరమున కరిగి శిర
స్సదనాస్తరణ బ్రహ్మని
నదసంశ్రవణప్రమాభిసంధిన్ నందిన్.

క. కని యద్భుతమయులై య
మ్మునిపుంగవుమీఁద రుచిరముగఁ గురిసిరి వా
రనఘామరవృక్షవిహా
తనపుష్పప్రకరసాంద్రతరవర్షంబుల్.

చ. ప్రమథవరేణ్యు లప్పుడు ప్రభాపటలీవిభవాభిశోభితాం
గములు దలిర్ప నాతనికిఁ గన్నులపండువుగాఁగ నగ్రభా
గమునకు వచ్చినిల్చి మణికాంచన నిర్మలదీప్తిమద్విమా
నము నొకఁడఁగ్గిఁ జూపి జతనంబున నిట్లని రేకవాక్యులై.

గీ. సకలదేవగురుఁడు చంద్రకళాధరుం
డీశ్వరుండు నిను సమిద్ధకరుణ
నొనలుపాఁగ నిపుడు దనసన్నిధికిఁ దేరఁ
బనిచినాఁడు మమ్ముఁ బావనాత్మ !

వ. అని పలికి యతని మంగళస్నానపవిత్రగాత్రుం గావించి దివ్యమాల్యాభరణంబులు శృంగారించి విమానంబునడిమిభద్రపీఠంబునఁ గూర్చుండ నునిచి యప్సరఃకాంతాయుతసువర్ణచామరవ్యజనంబులను గంధర్వబృందమధురగానంబులను బద్మాసనంబునఁ గింపురుషులు రచించు మందారాగంబునకుఁ దోడ్కొనిపోయి సముచితప్రకారంబున శాంభవసభాభవనంబు గదియించి రట్టియెడ.

సీ. తుంబురుండును నారదుండును సగ్రభా
        గమున గీతప్రబంధములతోడఁ
బరిహాసకథాభంగి భృంగీశ్వరుఁ
        డెడనెడఁ దగుమాట లలరఁజేయఁ
గాలరుద్రుండు కుండాలవక్త్రుండు న
        పరిపీఠమునఁ గ్రమయుక్తిఁ గొలువ
వామాంకతలమున వఱలు దాక్షాయణి
        సరసచేష్టలఁ బ్రేమభరముఁ జెనుప
గీ. నాల్గుదిక్కుల నిజసేవనాప్రసక్తి
నరుగుదెంచిన హరివిరించాదు లెల్ల
నెలమి మడిసందులను జేతు లిడి భజింప
గరిమఁ గొలువున్న శశిమౌళిఁ గనియె నంది.

మ. కని భక్తిం బ్రణమిల్లి లేచి కరయుగ్మంబు న్లలాటస్థలంబునఁ గీలించి నమశ్శివాయ కరుణాంభోరాశయే భక్తపాలనదీక్షాగురవే యటంచు మఱియు న్బాగొంద నందంద మించినతన్నామము లుచ్చరించుచుఁ బ్రశంసించె న్మారు న్శంకరున్.

చ. అపుడు మహేశ్వరుండు ప్రణయంబున నమ్మునినాథుతోడ నీ విపులతపఃప్రశస్తికిని విస్రుతభక్తికి నేను మెచ్చితిం బ్రపురుషవర్ణనీయగుణభాసురసక్తికి నీడుగా విశేషపుపద మిప్పు డారసితి జక్కఁగ నందుల నిన్ను నుంచెదన్.

వ. అని యానతిచ్చి యతనికిం దనసామీప్యసారూప్యంబులు గృపచేసి నిజసర్వకార్యభారకత్వంబును గణాధిపత్యంబును తదధీనంబులు గావించి యనన్యసామాన్యంబుగా మన్నించె; నది మొదలుగా నందికేశ్వరుండును నిచ్చలు మొగసాలఁ గూర్చుండి జగంబుల విన్నపంబు లాలకించుచుఁ దగినపగిది నుపలాలించుచు నయ్యష్టమూర్తియాస్నవర్తియగుచు నుల్లసిలుచుండె.

క. నంది ప్రసాదమన న
స్పందిత మహిమమున వెలయు భవలీల ప్రియం
బందఁగఁ జదివిన వినినన్
సందత్సర్థ సిద్ధు లొదవు నరులకు నెపుడున్.

తొమ్మిదవ లీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁడవధరించినట్టిలీల
నది దనర్చు సింధురాసురమర్దనం
బనుపిశేషనామ మతిశయిల్ల.

తరల. మహితదానవసంభవుం డసమానవిక్రముఁడున్నహుం
డహితభంజననిష్ఠురాత్ముఁ డనర్గళాగ్రహవర్తన
ప్రహితమానసుఁ డాతఁతోగ్రతపఃప్రభావసముజ్జ్వల
న్మహిమ నొప్పఁగ జాస్యుఁ డొక్కయమర్త్యశాత్రవుఁడిమ్మహిన్.

గీ. అలఘులీల దశసహస్రయోజనమితి
వఱలు నున్నతియును వలము గలుగ
విగ్రహమునఁ జాల విలసిల్లు జంగమాం
జనధరాధరంబు పోలుపు గెలిచి.

వ. ఈదృశప్రభావంబున వెలయు నతఁడు దనమనంబున నిసర్గజంబగు నిర్జరులవలని యలుకం జులక రెట్టించి సముదయంబున దర్పించి

సీ. ఖురఖరట్టాకారచరణఘట్టనముల
కుతలమంతయును గ్రగ్గోడు గాఁగ
శాతదంతాగ్రసంజాతఘాతముల గో
త్రమహీధరములు దుత్తుమురు గాఁగఁ
కర్ణతాడనసముద్గతపవనంబుల
వార్ధులు పిండలివంకు గాఁగ
నుతిక్ష ప్రచండాగ్రహాగ్రఘర్షణముల
జదలువారు... ...చదురుగాఁగ
గీ. నడచె జైత్రయాత్ర(కుల) సన్నాదపటిమఁ
గుటిలగంభీరఘీంకారఘోరఘోష
పటపటార్భటిపాటితపద్మజాండ
భాసురుండగు నగ్గజాసురుండు.
గీ ఇట్లు నడుచునపుడు హాలాసముత్తాల
సరణిఁ బ్రళయసమయతరణిమండ
లోపమాన తన్మహోగ్రవీక్షణముల
నొక్కపెట్టఁ బావకోల్క లెసఁగె.
క. అవి భయదప్రసరణముల
నవిరళసంతాపభరసమాహితఘనతన్
గవిసి మెడతెగనిపెక్కన
వివిధగతిం జగము లేఁచి పెంపఱవెట్టెన్.
ఉ. అదయత నమ్మహాసురుఁడు నాజులలోఁ దనతోడఁబోరఁగా
నెదిరినయట్టివారి సముదీర్ణకృతాంతకదండచండతా
స్పద మగుచున్న తుండమునఁ జక్కఁగ నొక్కటఁ జుట్టిపట్టి నె
మ్మదిఁగని క్రిందఁ ద్రొచ్చెఁ బలుమాఱును దారుణకర్మధీరుఁడై.
చ. హరిశిఖిదండిరాక్షసజలాధిపమారుత యక్షరోగ్ర లా
కరిదనుజేంద్రనిష్ఠురపుఁ గైవడి నైఁపక యొక్కపెట్ట యు

ద్ధురబహుసంఘసైన్యములతో నరుదెంచి యెదిర్చి భీమసం
గరమునకుం గణంగి రవగాఢభుజావిభవంబు సూపుచున్.

వ. ఇట్లు పోరికిం జేరిన నాకపతుల నాకులతపఃఖుపం దలంచి రభసంబునం
గసిమసంగి దంతివల్లభుండు

ఉ. కొందఱ మట్టు పాదములఁ గొందఱ నొక్కట గ్రుచ్చుఁ గొమ్ములం
గొందఱఁ జుట్టుఁ దుండమునఁ గొందఱ నీఱుగఁ జూచుఁ జూపులం
గొందఱఁ గొట్టుఁ గర్ణములఁ గొందఱఁ బాఱఁగద్రోలు ఘీంక్రియన్
గొందఱఁ గట్టు వాలమునఁ గ్రూరవిహారవిధాధురీణుఁడై.

సీ. పదహతి నెగసిన మెదడుతండంబులు
 తంపిల్ల మట్టన రొంపి యగుచు
రదనఘాతంబులఁ జెదరిన ప్రేవులు
 తోడ్తోన తునిసిన తొండ్లు లగుచు
తుండంబు ప్రేటునఁ దునిసిన శిరములు
 కనుకనిఁ దెగిన పంకజములగుచుఁ
జూపుమంటల వేడి స్రుక్కిన భుజములు
 గరము మూర్ఛిలి నవాగ్రమ్ములగుచు
మఱియు దంతప్రహారసమ్మర్దనముల
నవిసిపడిన యంగంబులు నాచులగుచు
సమరతల మనుపద్మాకరమును మెఱయ
నాగజాసురసమరవిహార మొప్పె.

వ. ఇట్లు దుర్వారఘోరప్రకారంబునఁ బ్రతిహీరులఁ బాఱి సమరివనలని
ధాకకుం గాక పలాయితసురాధిపు లొక్కయెడం గూడి పడి యీ
దనుజభయంబువలనఁ గావ సమర్థుండు భర్గుండుగాక యెవ్వరు గల
రతనికి విన్నవింతు మనుచుఁ దలంచి యందఱుం దక్షిణంబ రజతాచ
లంబు బధిగమించి యాజగత్ప్రభువు పెద్దమొగసాల ముందర నిలిచి
కరంబులెత్తి తారస్వరంబున నిట్లని విన్నవించిరి.

సీ. అభయమ్మునిమ్ము భక్తానందసంధాత
శరణంబుగమ్ము విశ్వప్రణేత
కరుణఁజూడుము చారుకల్యాణమయరూప
యార్తిమానుపుము దివ్యప్రతాప
యరయుము కుముదమిత్రార్ధచూడామణి
కావుము దారుణాఘప్రణాశ
చేకొమ్ము శాంభవీచిత్తచూతీనచోర
రక్షయొసర్పుమీ నిర్మలవిహార
గీ. యభవ ఫాలాక్ష శంకర యాదరింపు
ముగ్రభూతనాయక మమ్ము నుద్ధరింపు
మజర యక్షర ద్వయమమ్ము నవధరింపు
ప్రకటజయసంగ గతి నవపాండురాంగ
ఉ. మామొఱ యాలకింపుము సమస్తజగత్పరిరక్షణవ్రతా
మామొఱ యాలకింపుము సమగ్రదయారససంగమానసా
మామొఱ యాలకింపుము సమస్తజగత్పరిరక్షణవ్రతా
మామొఱ యాలకింపుము శమప్రకటాత్మక యోసదాశివా !
క. దిక్కగుము శర్వ శాశ్వత
దిక్కగుము పినాకహస్త దిక్కగుము హరా
దిక్కగుము వృషభవాహన
దిక్కగుము వినాశదూర దిక్కగుము భవా.
వ. అని యిట్లు శతమఖాదులు మిగుల నార్తులగుచు నానారూపంబులం బలుకు దీనావాపంబుల నొదవు ఘోషంబు రజతాచలంబు గుహాసముచ్చల త్ప్రతిధ్వనులవలనం బరితాపంబుఁ బొందుచు భూనభోంతరంబంతయు బోరుకలుగఁ గలంగునటుగాఁ జెలంగుచుండు నవసరంబున నంతరాస్థానమంటపంబునఁ బ్రమథగణంబులు గొలువ నొడ్డోలగంబున్న విశ్వనాయకుం డాకలకలం బాలకించి పిలువఁ బంతెంచినం జని వారు నుం దత్ప్రదేశంబున.

సీ. ఉపరిపీఠమున నిలుచున్న నందీశ్వరు
నంజలిస్థలియొక్క యక్షుగుజరపి
యావలిచరణ మొయ్యారంబుతోఁ గూడఁ
దొడవిూఁద వెరగు చెన్నడర నిలిపి
సతియంక వేదికిం జనఁజూచి మురిఁచిన
యొకచేతిలోన మస్తకము మోపి
నాసికయరడాయ భాసిక నెతివేడ్క
......విూఁఱహస్తమునఁ బూని
గీ. ఇతరకరయుగ్మకంబునఁ జతురలీల
నభయవరదానచిహ్నంబు లర్థిఁ దాల్చి
ప్రకటగంధర్వగీతప్రబంధరుచులు
వినుచునున్న యీశ్వరు లోకవిభునిఁ గనిరి.
క. కని భక్తితోడఁ బ్రణమము
నొనరించి లలాటతటుల నొక్కటఁ గరమున్
దనరఁగ ఘటించి సాధ్వస
మున వణఁకుచునుండి రింద్రముఖు లట్టియెడన్.
క. శివుఁ డాదరించుచూపులు
నివురగ విూ రకట యేల నేఁ డిట్లార్తిం
దవిలితిరి చెప్పఁ డిప్పుడ
యవలీల నణంచువాఁడ నాభయ మెల్లన్.
గీ. అనుచు నాపురందరాదులతోడ ని
ట్లానతిచ్చుటయును మానసమున
వార లందఱు...చక్రితరానంద
ఘనత గ్రిమ్మఱంగ వినతు లగుచు.
వ. లేచి నిలిచి దేవా మహిషాసురనందనుం డగుగజాసురుండు మదిం
చి ముదఱం గానక విశ్వంబునకు బాధసేయం దొడంగిన మే మంద

అను చతురంగబలసన్నద్ధుల మగుచు నతనిం దలపడి యెంతయుం గోల్తలసేయనోపక పాఱిపోయివచ్చితిమి. వాఁడును వారిజగర్భు మీఁదికి దాడిసనియె; నంత నక్కడ నేపాటికోలాహల మగునో యెఱుంగరాదు; ఈవిజ్ఞాపనంబు చిత్తంబున నవధరించి యిప్పుడు విజయంచేసి వానిం బరిమార్పవలయు, ననన్యగతికుల మమ్ముఁ గావ వలయు ననిన నోడకుండుఁ డనుచు వారి కభయం బిచ్చె; ననంతరం బ యక్కడఁ గదలి.

చ. తన యిరుపంకలందుఁ బ్రమథప్రకరంబులు నిర్జరేంద్రులున్
ఘనతరలీలఁ గొల్వ వృషభాధిపు నెక్కి యుదంచితోద్ధతిన్
జని యటముందటం గనియె శంకరుఁ డాగజదానవు న్నిశా
వనినిజహాస్తబంధబలవద్భరభీతు సరోజసంభవున్.

గీ. ఇట్లు సూచి యాత్మ నేచిన రోషపా
వకముశిఖలు వెలికి వలియ నిగిడి
కానవచ్చె ననఁగఁ గన్నుల రెంటను
నరుణరుచులు నిగుడ నపుడు గవిసి.

క. అతిభయదాశనిపాతము
ప్రతియగు కరఘాత మొకట రాక్షసవిభునిం
ధృతి గుదియ నడఁచి యావా
క్కృతిఁ దక్కరముక్తఁగాఁగఁ గ్రక్కునఁ జేసెన్.

వ. ఇట్లు దన యాగ్రహంబునకు ననుపడి విరించి విడిపించి సమరవ్యగ్రుండగు నుగ్రు నిరీక్షించి యతంకును మాఱుమలయుచు నవష్టంభించి గదిసి.

మత్తకోకిల.

ఫాలలోచనుఁ డుం దదుద్భటభంగి యంతయుఁ జూచి త
క్కీలజాలకరాళతాసముదీర్ణ తాభఁ దలంచుచున్

శూల ముద్ధతిఁ ద్రిప్పుచు న్వడిఁ జొచ్చి వానియురంబున
నీల గ్రుచ్చి నిరూఢి నెత్తెను నింగికిం జనునట్లుగన్.

క. గిరిశకరశూల శిఖరో
పరితలమున నట్లుగుప్పబడియున్న గజా
సురుఁ డొప్పె సురభయావలి
హరణార్థము కాచినట్టి యంబుదముక్రియన్.

క. ఆలోకనోత్సవంబుగ
నాలోక ప్రభునిమీఁద నడరెం దఱచై
యాలోఁ బ్రసూనవర్షము
లోలి న్మధుపో(రు)ఝుణఝు ణారవములతోన్.

వ. అప్పుడ కని లబ్ధశాంభవభక్తిభాసురుం డగుచు గజాసురుండు
శ్రీమహాదేవునకు విన్నవింపం దొడంగె.

క. కరుణింపు నన్ను నీశ్వర
పరమానందాత్మ శర్వ భవ సకలజగ
ద్భరిత యనంత యనామయ
గిరిశ సుధాకరకిరీట గీర్వాణనుతా !

ఉ విగ్రహవృత్తిపూని కడు వీరులై చరియించు ధూర్తులం
దుగ్రుఁడ వాడుగాన భవదుజ్జ్వలపాదసరోజభక్తిన
వ్యగ్రలరాత్ములై పరగువారలయందు శివుండ వాదు సా
నుగ్రహకీర్తిఁ గావున నినుం బ్రణుతింపఁగ నొప్పు ధూర్జటీ.

క. శిష్టాపకారుఁ డెంతయుఁ
గష్టక్రమవర్తనుండు కల్లరి పేఁడు
తత్పృష్టాఘుఁ డనక యిపు డొక
యిష్టము నాకవధరింపు మీశాన! కృపన్.

వ. అని మఱియు నీదృశంబులగు విజ్ఞాపనల నాసదాశివునిచిత్తంబు
ప్రమోదాయత్తంబుచేసి, దేవా? దేవర మదీయచర్మం బొలిచి యది

పరమపవిత్రంబుగా నలవఱిచి వస్త్రభావంబున ధరియింపవే యనిన
విని శంకరుండు తదనంతరసమయంబున.

ఉ. ఆకరిదానవప్రభుని నల్లనయుర్వికి నొప్పడించి చి
త్రాకరకౌశలంబు మెఱయుంగఁ దదీయశరీరచర్మ మం
గీకృతహేల నొల్వఁగఁ దొణంగెఁ గరాస్త్రనితాంతశాతధా
రాకృతనూతనవ్రణసరద్రుధిరం బతిభీకరంబుగన్.

క. ఒలిచినచర్మము మఱుఁచుచు
నొలఁజొచ్చె తనర్చి పాఱియున్న యెడల న
స్థులు దోఁచె దనుజు మేనం
దలతల నెఱసంజ దోఁచు తారలు వోలెన్.

క. సెరకట్టెఁగాలువలుగా
ధరఁ జాఁగుచు వానిశోణితమ్ములు మెఱసెన్
సురహృదయరాగరసములు
పరువడి నీకరణి వెలికిఁ బ్రసరించు ననఁ.

క. కరివిభుని రక్తబిందువు
లరుదుగ హరుమేనఁ గదిరి యలరె భవిష్య
ద్వరభూషోరగచూడా
స్ఫురన్మణిప్రభలు మున్ను పొడసూపె ననఁ.

వ. అని యివ్విధంబున సర్వేభుం డాగజాసురుచర్మంబు దారుణకర్మంబు
న నొలిచి యదిగరంబునం గొని కరంబు వీరరసావేశంబు ప్రకా
శంబు నొంద నమందలహరీచారుగతి నిరతిశయభరన్యాసపద
న్యాసదుస్సహభూతలవహాపన్నగప్రముఖముఖనిస్సద్గరళజ్వలనజ్వా
లాపరీతరసాతలుండును, నవిభ్రమభ్రమపరిభ్రమణ సంచారచల
దవిచల విచిత్రాయమాణ పరిధానపరివీతజఘనమండలుండును,
మంగళాంగహారఫలిత స్వచ్ఛపటాకారవిభ్రాజితాదభ్రాజినవనిష్ప
త్రద్రక్త ద్రుమబంధూకరుచిరబంధురశరత్సమయుండును, నభంగ

మృదంగవాంశతాళాద్యనవద్యవాద్యవాదనాదరసంభ్రమ సంధిపుష్కరత్కమలసంభవపురస్సరుండును, అభినవాభినయసముద్దండ భుజాదండ జాగ్రదుదగ్రసాధన ప్రసాధన ప్రకామధామ ధగధమనిచనిసజగదంతరాళకుహరుండును శరద్వ్రతిసరనిశ్శ్రేష ఝుంపాపాతఘూర్ణమానార్ణవసమున్మీలితతద్బహులలహరీభీషణా ఘోష ప్రతిధ్వనిత గోత్రిగోత్రాధరగుహాగృహాంతరుండును విదురిమదురిమలతా ప్రతానపరిభాత పరిభావవిభాసమాన జంగమజటాచ్ఛటాసంతాన నితాంతప్రవృత్తి హరి ద్వ్రతిశంకరుండును, నిజవిజయాపదానప్రథమాన నానారాగ నిబద్ధనాదచంక్వణ తుంబురునారదప్రభృతిదివ్యగాయకపరివృతపార్శ్వస్థలుండును సమేధితక్రీడితసందర్శన సందర్భనిర్భరానందోన్మీల త్ఫాలరుద్రగజావన ప్రధాన ప్రమథనాథ జయజయవచనముఖరుండును మధురమధురసపానచంచరీక కాకలీస్వరస్వననిష్యందదమరుతరుప్రసూనవర్షసురభితవిశాలశేఖరుండును నగుచుఁ జూపఱ కొండొక తడవు కన్నులపండువుగాఁ దాండవవకానందనంబున వినోదించిన చిత్తంబున నుండు సమయంబున

గీ. హరివిరించాదు లందఱు నమ్మహాత్ము
పాదయుగ్మమునకు నతిభక్తి మొక్కి-
కేలుదోయి శిరంబులఁ గీలుకొలిపి
యభినుతింపఁగఁ దొణఁగి రింపలరుమతుల.

ఉ. ఎల్లసురావలిం బఱపి యీజగ మంతయునుం బ్రతాపసం
ఫుల్లకృశానుకీలములఁ బొరిపులఁజేయు...గజాసురుం
జెల్లఁగ నిట్లు సంగరమహీస్థలిఁ జంపను జర్మ మొల్వఁగాఁ
జెల్లునె యెందు నెవ్వరికి సిద్ధమనోరథ విశ్వనాయకా!

చ. పదహతి నేల యంతయును పాదములం గలచేవనట్లు బి
ట్టదర జటాప్రఘాతముల నాకలు బీటలువాఱ విస్మయ

ప్రదమగు నిట్టిమాడ్కిఁ దనరం భువనావలిఁ గాచుసంభ్రమం
బొదవఁగ నీవు తాండవమహోన్నతిఁదాల్చుట యొప్పు నీశ్వరా!

వ. అని మఱియు ననేకభంగుల నిజవిజయవినోదం బంపునఁ బ్రశంసించు
చున్న పద్మాక్షపద్మగర్భప్రభృతుల నిభృతాదరలక్షితంబులగు నిరీ
క్షణంబులను సమయానురూపంబులగు సల్లాపంబులను బహ్వాను
మతులం గావించి యెల్లవారును సేవించి రా నిజనివాసంబగు కైలా
సంబునకు విజయంచేసి యథోచితవిహారంబులం బొద్దుపుచ్చుచుండె.

క. హరుఁ డిట్లు సింధురాసురు
హరియించిన యట్టిలీల యంచితభక్తి
స్ఫురణం జదివిన వినినను
ధరణి జనావలి కభీష్టసిద్ధిము లొనఁగూడున్.

పదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డాధరించి నట్టిలీల
దనరు నది భుజంగధారణాహ్వయమున
నఖిలవిబుధసేవనీయ మగుచు.

క. అనఘశుభగతులు కశ్యప
మునినాయకసతులు గలరు ముగ్ధలు వినయా
దినిరూఢగుణసమర్థులు
ఘనకుచభారవహసతులు కద్రూవినతల్.

వ. ఇట్లు వర్ణనీయగుణకాంత లొక్కనాఁడు విశ్రామంబునకు గృహా
సీమంబులు వెడలి యక్కడ నక్కడ హృదయానందపరిపోషంబు
గాఁ దత్తత్పదార్థ విశేషంబులు సూచుచుం జని చని ముందట.

సీ. అంతస్థిన తోచ్చల దభినవాసిలముల
వీచికావిలతులు విఱ్ఱవీఁగ

ఏ దిశావితతి నవీనదోలలవీఁడ
నహిరాజ కన్య లుయ్యాలలూఁగ
నహిరాజకన్యక లగ్నిఁదాఁకక యుండ
భానాగతాబ్దముల్ బలసియాడ
భానాగతాబ్ద శుంభద్గర్జనములతో
నాత్మఘోషములు సయ్యాటలాడ
గీ. అమర సురశిరోజ ... ...
... ... రాజదశని తక్షరక్ష
ణార్థకలనాభిమానాభియాతవీత
పరిఖ వాచలాకరము సాగరము గనిరి.
ఉ. శ్రీవిభుసంజ మేదినికిఁ జెల్వగుపుట్టము దివ్యనవ్యర
త్నాలికి మనికిపట్టు దివిజారులదుర్గము వాహినీసతుల్
భావముగట్టుకావు బడబోజ్జ్వలనంబున వంటయిల్లు నాఁ
గా విలసిల్లు నావనధి గాఢమహత్త్వము చెప్ప నొప్పగున్.
ఉ. చండమరుత్ప్రరిభ్రమణ చంచల చంచదుదీర్ణవీచికా
షండ మజాండపూర్ణవిలసద్గతి నుండుపయోధి యొప్పుచుం
దాండవసంభ్రమార్థభుజదండనవాభినయాభిశోభితాం
గుండగుచుం గరం బలరు కుండలికుండలితోడి జోటినై.
సీ. ఒకచోట లహరీ సముద్ధతి నెగసి వాః
కణములు చుక్కలఁ గ్రందుకొలుప
నొకచోట బడబానలాగతార్చులునాఁగ
భరరత్న రోచులు ప్రబలుచుండ
నొకచోటఁ దమలోన మకరాదికముల పో
మకము నేకాంగికి మాఱుమలయ
నొకచోటఁ దిరిబడి యురుపయోధరములు
పలుమాఱు గొండ్లీన పరిఖవింప

గీ. మఱియు నొకచోటబయలికి మలకువెడలి
మెలమిఁ జలమానవాంగన లెండఁగాయ
యిట్లు నానాక్రమంబుల నెసఁగుచిత్రి
సరణి నలరొందు నమ్మహాశరధివిభుఁడు.

చ అతుల నిజప్రభాతతుల నంబరము న్విశదీకరించి యు
ద్ధత (తను) గ్రాలు కొన్నురువుతండముచేత నపూర్వవిభ్రమా
యతమగుచుండు నెప్పుడును నాజలరాశి శుభప్రకాశియై
యితరగభీరతామహిమ నెల్లను దక్కక నవ్వుచాఁ గృపన్.

వ. ఇట్లు వివిధగుణ విచిత్రంబగు సముద్రంబుగని యాతరుణు లిరువురు గదియంజని శీతకరోదయవేళలఁ గడళ్లు పింపిళ్ళుగాయుచుండ యక్కడనతదీయవిక్షేపంబులు జెరసి యాసమీపంబున జలాధిదేవతాధివాసంబునకు విలాసంబు గదురఁ బ్రాళిగాఁ వ్రాసిన రంగవల్లికల నుపమిల్లి నముక్తాఫలవారంబుల రుచిపూరంబులు మీఁదఁగవిసి పాటలవర్ణపాటలంబులగు ప్రవాళంబులవలన వెన్నెల నవ్వున నెలనవ్వునకుం గొప్పులగు కెమ్మోవులు చెన్నుమిగులు నన్నువకరణి నభినవరీతిఁ దనరు లవలీలతలును, లవలీలతలు ప్రాఁకు తేఁకువఁ దిరంబులగుచు మదనవిహరణ మందిరంబున నెనయు చందనబృందంబుల నానందంబున ననంగి పెనంగిననాగవధూగణంబు లాభరణంబుగాఁ బూనిన మానితనీలమణులతోడం గలసి యాడందివురు దంతావళితాళదళశ్యామలకోమలచ్ఛాయలును బలుచాయలం దనకునపూర్వ ప్రకారంబున శృంగారంబు నొసంగ నద్భుత విలాసప్రకాశంబునొందు వేలాప్రదేశంబునందు వినోదించుచు నొక్కయెడఁ గరంబు దూరంబున.

సీ కదలంగఁ జాలక కడుఁ గష్టమని వచ్చి
రజతాద్రి యీభంగి వ్రాలెనొక్కొ
జడత పాల్పడఁగ మెచ్చకు జగంబని వచ్చి
హిమవంత మీభంగి నెసఁగెనొక్కొ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు
పార్థివసంవత్సర కార్యనివేదిక.
1945–46

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు
పిఠాపురంమహారాజావారు, పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవిశారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకోశాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుఁడుగారు,
(కోశాధ్యక్షులు)

,, పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుఁడుగారు.

,, కోటా శివనాథశాస్త్రిగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుఁడుగారు, బి. ఏ.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు.

,, వేదుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు ఎమ్. ఏ. (ఆనర్సు)

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

పార్థివసంవత్సర కార్యనివేదిక.

1945–46

పార్థివసంవత్సరముతోఁ బరిషత్తునకు ముప్పదినాల్గవ సంవత్సరము ముగిసినది. యుద్ధము సమాప్తినొందినను పూర్వపరిస్థితులు చేకూరనందునఁ బత్త్రికాముద్రణ గ్రంథప్రకటనాదులు వెనుకటి సంవత్సరములందువలెనే తగ్గింపవలసివచ్చినది. నూతనగ్రంథప్రకటనము మాట యటుండ ముద్రణమునందున్న సీతారామచరిత్రము శివలీలావిలాసములను నొకటి యాశ్వాసముతో నాఁపవలసివచ్చినది. అచిరకాలముననే వాని ముద్రణమును బూర్తిచేయుదుమని సభ్యులకు విన్నవించుకొనుచున్నాము. మఱియుఁ బరిషత్ప్రకటితములగు చంపూరామాయణ కవిజనాశ్రయముల పునర్ముద్రణము గావింపవలసియున్నది. పరిషద్భాండాగారము క్రమక్రమముగ నభివృద్ధిగాంచుచున్నది. సంవత్సరాంతమున ముద్రితగ్రంథముల సంఖ్య 5177. తాళపత్త్రగ్రంథముల సంఖ్య 4678. వివిధపత్త్రికల సంఖ్య 50. వీనిని తగురీతిం బరిశోధించి యాంధ్రభాషాసేవ యొనర్చుట భాషాభిమానుల కర్తవ్యము. పండితబృందము సహాయము లేనిచో నముద్రితగ్రంథపరిశోధనము జరుగనేరదు. పెక్కు తాళపత్త్రగ్రంథములకుఁ బ్రతులు వ్రాయించుటకును, ప్రచారమునఁగల ముద్రితగ్రంథములకుఁ బాఠభేదములఁ బరిశీలించుటకును, ప్రత్యేకముగఁ బండితుల నియమింపవలసియున్నది. తాళపత్త్రప్రతులలోఁ గొన్ని జీర్ణావస్థయందున్నందున క్రొత్తప్రతులను వెంటనే వ్రాయింపవలసియున్నది. అందుల కాంధ్రదేశమునఁగల ప్రభువర్యులు ధనవంతులును వలయు ధనసహాయ మొనర్చి పరిషత్తును ఆంధ్రభాషను గౌరవింపఁ గోరుచున్నాము. పూర్వపరిషత్సంపుటములందుఁ బ్రకటింపఁబడిన తాళపత్త్రగ్రంథవివరణ మసంపూర్తిగ నుండుటచే వేర్వేఱు భాగములుగ విభజించి ఛందోవ్యాకరణాలంకారపట్టికను పరిషత్పుస్తకభాండాగారము మొదటిభాగముగఁ బ్రకటించియుంటిమి. మిగిలిన భాగములను గూడ యథాక్రమముగఁ బ్రకటింతుము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురప్రభువరులచే సదారభాషాభిమానాదరణముల ఫలోత్కర్షంబయి యున్న శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువున నాల్గవ సంపుటము తవర్గాంతముగ ముద్రింపఁబడినది. మిగిలిన సంపుటములను శీఘ్రముగ ముద్రింపఁబడునని తెలుపుచున్నాము. పార్థివసంవత్సరపు టాయవ్యయపట్టిక యనుబంధమునఁ జేర్పఁబడినది. మూలధనముపైన వచ్చెడివడ్డీవలనను పుస్తకవిక్రయమువలనను బరిషత్కార్యముల నిర్వహించుట కష్టసాధ్యముగ నున్నది. అపారమగు తాళపత్త్రగ్రంథసంచయమును దగినరీతిఁ బరిశోధించి భాషాసేవ యొనర్చుటకును ముద్రితగ్రంథభాండాగారము నను వైపరీతి నభివృద్ధినొనర్చుటకు నితర పరిషత్కార్యనిర్వహణమునకును గావలసిన సహాయ మొనర్చి భాషాభిమానులు మాకుఁ దోడ్పడవలసియున్నది.

చిరకాలమునుండి మన మెదురుచూచుచున్న నూతనపరిషద్భవన నిర్మాణము నేఁటికిఁ బూర్తిని గాంచినది. కీ. శే. ప్రభల సుందర రామయ్యగారి ధర్మపత్నియు, విదుషీమణియునగు శ్రీమతి ప్రభల వెంకటసుబ్బమ్మగారు మహోదారభావముతో నొసంగిన విరాళముతోఁ బరిషద్భవననిర్మాణ మొనరింపఁబడినది. పరమేశ్వరుఁ డామె కాయురారోగ్యైశ్వర్యాదు లొసంగి రక్షించుఁగాక. తద్భవనప్రవేశ మహోత్సవమున నధ్యక్షత వహించుటకు శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపురాధీశ్వరులు సాహిత్యసమ్రాట్టు కళాప్రపూర్ణ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజవర్యు లంగీకరించుటచే మనభాగ్య మినుమడించినది. పరిషత్తు చేయవలసిన కార్యములు పెక్కులుగలవు. భాషాభిమానముఁ జూపి పరిషత్తునకుఁ దగు సహకార మొనర్ప విద్వద్బృందమును వేడుకొనుచున్నారము. పరిషత్కార్యనిర్వహణమున తోడుసహాయులై యున్న కార్యనిర్వాహకవర్గమువారికిని, దదితర భాషాభిమానులకును మా వందనములు.

ఇట్లు విధేయులు,

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి
అధ్యక్షులు.

కిళాంబి రామానుజాచార్యులు,
విజయమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

పార్థివ నామ సంవత్సర

1945

ఆయము.		రు అ పై
1. సంవత్సరపు ప్రారంభనిలువ		161- 1-2
2. వడ్డీ - బ్యాంకి		1046- 2-0
3. సాధారణసభ్యుల చందాలు		40- 0-0
4. పత్రిక చందాలు		37- 0-0
5. విక్రయములు :		
పుస్తకములు	1152-14-6	1158-14-6
విడిసంచికలు	6- 0-0	
6. ఇతరజమలు		45- 0-0
		2488- 1-8

పై ఆదాయవ్యయముల లెక్క నిజమైనట్టిన్ని సరియైనట్టిన్ని స్థితిని కనబరచుచున్నదని నేనిందుమూలముగా తెలియజేయుచున్నాను.

కాకినాడ,
5-6-46.

పిళ్లె వెంకటహనుమంతరావు,
గవర్నమెంటు డిప్లమాహోల్డరు ఇన్ కామర్సు
ఇన్ కమ్ టాక్సు ప్రాక్టీషనరు అండ్ ఆడిటరు.

ఆ య వ్య య ప ట్టి క.

—1946

వ్యయము.		రు అ పై
1 ఉద్యోగుల జీతములు.		679-13-6
2. ,, ప్రయాణవ్యయములు		3- 8-0
3 పోస్టుఖర్చులు :		
ఖర్చు	54-14-0	22- 1-0
జమ	32-13-0	
	22- 1-0	
4. పత్రికముద్రణము		100- 0-0
5 ,, కాగితము		1- 4-0
6. బైండింగు :		
చిల్లర	33-12-0	488- 3-0
నిఘంటువు	454- 7-0	
7. పత్రికల చందాలు		36- 6-0
8. పుస్తకములు కొనినవి		130- 8-6
9. బ్యాంకి కమిషను		1- 0-0
10. ఇతరవ్యయములు		1- 0-0
11. కొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యంగారికి		30- 0-0
12. సాదరు, ఖర్చు	616- 5-3	606- 9-0
జమ	9-12-3	
	606- 9-0	
సంవత్సరాంతమున నిల్వ		387-12-8
		2488- 1-8

కిడాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

పార్థివనామసంవత్సరము.

1945—46

పుస్తకవిక్రయము,

విప్రనారాయణ చరిత్రము	7-13-9
జైమినీభారతము	4-0-0
కవిజనాశ్రయము	1-4-3
యుద్ధమల్లుని శాసనము	3-12-0
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	1-5-0
జ్ఞానప్రసూనాంజలి శతకము	0-5-9
సర్వేశ్వరశతకము	0-5-6
కావ్యాలంకారచూడామణి	1-13-0
అకారాదిసూచిక	1-5-0
ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	4-0-0
శివతత్త్వసారము	6-1-3
చంద్రభానుచరిత్రము	3-11-0
శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	1'-4-0
ఆర్యభాషావిభాగము	1-12-0
ప్రాస్వరంగములు	0-14-0
మన్నారుదాసవిలాసము	2-4-0
కాశీఖండటీకా వ్యాపరిణయము 1వభా॥	5-2-0
,, 2వభా॥	2-9-6
రెడ్డి నాటి శాసనములు	0-14-0
ఆంధ్రధాతుమాల	8-4-0
శాసనపద్యమంజరి 1వ భాగము	5-8-0
,, 2వ భాగము	1-2-0
శతకసముచ్చయము 1 భా॥	3-6-0
,, 2 భా॥	2-12-6
పరిషత్పుస్తక భాండాగారము 11వ భా॥	1-5-0
,, 111 ,,	1-5-0
సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము	1-12-0
రసాభరణము	2-5-3
ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి	3-3-0
షోడశకుమారచరిత్రము	2-3-0
హంససందేశము	0-5-3
రాయవాచకము	2-11-6
సింహాసన ద్వాత్రింశిక 1	3-15-0
,, 11	3-15-0

నిఘంటుచరిత్రము	0-14-6
ఆంధ్రకౌముది	2-12-0
బాలభారతము	1-15-6
Dravidian Lexicography	1-1-3
Defence of Literary Telugu	2-3-0
చాటుధారాచమత్కారసారము	2-5-0
సాంబోపాఖ్యానము	2-10-0
రసార్ణవాలంకారము	2-5-0
కవిజనోజ్జీవని సమస్యలు	1-7-0
రఘునాథరామాయణము	2-8-0
రజతోత్సవసంపుటము	4-10-0
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వృత్తాంతము	0-10-6
అరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	1-4-9
లక్షణసారసంగ్రహము	1-6-0
లౌకికన్యాయ వివరణము	1-11-0
శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు 1	261-10-8
,, II	207-8-9
,, III	224-0-9
,, IV	278-8-9
బాలరామాయణము	0-2-0
సీతారామచరిత్రము	0-14-6
ఉత్తరరామచరిత్రము	89-15-6
అమరుకము	1-11-0
చంపూరామాయణము	1-13-0
ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాస వైఖరి	2-11-0
విడిసంచికల విక్రయము	6-0-0
మొత్తము	1158-14-0

కిడాంబి రాఘవాచార్యులు

వింజమూరి వెంకప్పపంతులు

కార్యదర్శులు